PROJECT REPORT

ON

ODIA SAHITYARE ADIBASHIMANANKARA PARBA PARBANI

SESSION: 2022-23

PREPARED BY:

DEPARTMENT OF ODIA

PATTAMUNDAI COLLEGE, PATTAMUNDAI

KENDRAPARA, ODISHA-754215

REPORT

A Project on **"Odia Sahitya re Adibashimananankara ParbaParbani"** was prepared by student of +3 6th Semester Odia Honors, during the month of March, 2023. 30 nos. of student participated on Project work. They collected several resource materials on the concern subject from different books, research papers of Odia Literature. The project paper is carried out under the supervision of Pramod Kumar Swain, Reader in Odia. The Project paper is genuine.

Principal
Pattamundai College

IQAC Co-ordinator
Pattamundai College

Supervisor
ବିଭାଗ ମୁଖ୍ୟ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ

ସୂଚୀପତ୍ର

କ୍ର.ନଂ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧.	ଭୂମିକା	୧-୪
୨.	ଆଦିବାସୀ ସମାଜ	୫-୮
୩.	ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ଧର୍ମ ବ୍ୟବସ୍ଥା	୧୦-୧୪
୪.	ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ନାରୀର ସ୍ଥାନ	୧୫-୧୭
୫.	ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ପର୍ବପର୍ବାଣୀ	୧୮-୨୬
୬.	ନିଷ୍କର୍ଷ	୨୭-୨୮

ଉପକ୍ରମ

ଓଡ଼ିଶାରେ ସର୍ବାଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆଦିବାସୀ । ଆଦିବାସୀ ଅନୁସୂଚିତ ଜାତି ଓ ଜନଜାତିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ସର୍ବମୋଟ ୬୨ । ବହୁ ଆଦିମ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ସାମାଜିକ ବିକାଶ ଅନେକାଂଶରେ ନ୍ୟୁନ ରହିଛି ଏବେ । ଏଣୁ ସେମାନଙ୍କର ବିକାଶ ପାଇଁ ସରକାର ବିଭିନ୍ନ ଯୋଜନା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରି ଆସୁଛନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱାଧୀନତାରେ ପରଠୁ ସେମାନଙ୍କର ବିକାଶ ସାଧନ ହୋଇପାରିଛି କହିବା ଉପକ୍ରମ ସଂକ୍ଷେପ ରହିଛି ।

ବହୁ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ମତ ଦେବାକୁ ଯାଇ ବିଖ୍ୟାତ ଇଂରେଜ ଜାତିତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଭେରିଅର ଏଲୁଇନ କହିଛନ୍ତି "ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ ଯୁଗରୁ ଭାରତରେ ସେମାନେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ନିଜସ୍ୱ ଜୀବନ ଯାପନ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଏହି ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଆଦିମତା, ଆଧୁନିକ ସମାଜରୁ, ସାଧାରଣ ଓ ପ୍ରଗତିର ଧାରାରୁ ଦୂରେଇ ରଖିଛି । ସେ ଏହି ପ୍ରଗତିରୁ ବଞ୍ଚିତ ସମସ୍ତ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ରୋତରେ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ" । ସ୍ୱାଧୀନତାରେ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଆନ୍ଦୋଳନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତରେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଆତ୍ମୀୟତା । ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେଲା । ଏହାକୁ ଜଣାଇବା ପାଇଁ, ଯେଉଁଠି ଓଡ଼ିଶାରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ ହେଲା । ଏହାକୁ ଜଣାଇବା ନେଇ, ଯେଉଁଠି ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ ଆଦିବାସୀମାନେ ବସବାସ ଭାବରେ ଜୀବନ ଯାପନ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ଆଦିବାସୀମାନେ ବସବାସ କରନ୍ତି ।

ଜଙ୍ଗଲରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଗ୍ରାମମାନ କ୍ଷୁଦ୍ର ଆକାରର ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଜନସଂଖ୍ୟା ଅତି ସୀମିତ । ଆଦିବାସୀ ଗ୍ରାମ ଗୁଡ଼ିକ ଯୋଜନାନୁଯାୟୀ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ନଥାଏ । ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ଘର ତିଆରି କରି ରହିଥାନ୍ତି । ସ୍ୱାଧୀନତାରେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବେ ରହିବା ଓ ସେମାନଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ ଉପାୟ ।

ଆଧୁନିକ ଜୀବନଶୈଳୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ଛ' ଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା -

(କ) ଶିକାର, ଫଳମୂଳ ଓ ବନଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଂଗ୍ରହକାରୀ ।

(ଖ) ପଶୁପାଳନ ଦ୍ୱାରା ଜୀବନଧାରଣ ।

(ଗ) ସାଧାରଣ କାରିଗର, ଯଥା - କମାର, ବଢ଼େଇ ।

(ଘ) ଝୁମ୍ ଚାଷ (ପୋଡୁଚାଷ)

(ଙ) ସ୍ଥାୟୀ କୃଷକ ଶ୍ରେଣୀ ।

(ଚ) ଶିଳ୍ପ କଳକାରଖାନା ଓ ଖଣିମାନଙ୍କରେ ଶ୍ରମିକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଆଦିବାସୀ ।

ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଜନଜାତି ମଧ୍ୟରେ ମାଙ୍କିଡ଼ିଆ, ଖଡ଼ିଆ, ମାଙ୍କିଡ଼ି, ବିରହୋର ପ୍ରଭୃତି ଜାତି ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଓ କେନ୍ଦୁଝର ଆଦି ଜିଲ୍ଲାରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ୪୦ ବର୍ଷ ତଳୁ ଘରରେ ରହି ସେମାନେ ନିଜକୁ ଶିକାର ସହରେ ସାମିଲ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଜନଜାତିମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବନଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଜୀବନ ବିତାଉଥାନ୍ତି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଜନଜାତି ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଳ୍ପମାନେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ପଶୁପାଳକ । ଆଧୁନିକ ମାଲକାନଗିରି ଜିଲ୍ଲାରେ ଏମାନେ ଗଦବା ଅଟନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଚୋରକୁ ବାଳ୍ୟଦେଶମାନଙ୍କୁ ରଖିବା ପାଇଁ ମାଲକାନଗିରିରେ ସ୍ଥାନୀୟ କରାଯିବା ପରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ । କାରଣ ଏମାନେ ଗୋଷ୍ଠୀର ସଂସ୍କୃତି ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ତେଣୁ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଚାଲିଛି ।

ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ମାହାଲି ଓ କୋହ୍ଲ ଲୋହାର ସାଧାରଣ କାରିଗର ଭାବରେ ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିବା ଜନଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ ।

ମାହାଳିମାନେ ଜଙ୍ଗଲରୁ ବାଉଁଶ, ଖଜୁରୀ ଓ ବାବୁଇ ଘାସ ଆଦି ଆଣି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ନାନାନ ଜିନିଷ ଯେପରି ଟୋକେଇ, କୁଲା, ପେଡ଼ିମାନ କୃଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ କୋଦାଳ ନିର୍ମିତ ଝୁଡ଼ି ମାନ୍ଦୁଆ ତିଆରି କରିଥାନ୍ତି । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ଓ ଶିଳ୍ପ ସହିତ ବାଉଁଶଶିଳ୍ପ ସୌଖିନରେ ସେମାନେ ଦିନ କାଟନ୍ତି ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ ଓ ଉପଜାତିମାନେ ଜୀବନଯାପନ କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କ ଜାତି ଯଥା, ସାନ୍ତାଳ, କନ୍ଧ, ଗଦବା, ଜୁଆଙ୍ଗ, ବଣ୍ଡା, ଶବର ପ୍ରଭୃତି ରହିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଜଙ୍ଗଲ ଫଳ ସଂଗ୍ରହ କରି ଜୀବିକା ଶିକାର, ପଶୁପାଳନ, ମାଛଧରିବା ଆଦି କାମ କରନ୍ତି । ନାଚ, ଗୀତ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ପ୍ରଧାନ । ସେମାନଙ୍କୁ ଅତି ପ୍ରିୟ ନୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।

ଅତୀତରେ ଅରଣ୍ୟ ଅଧିକ ଓ ଆଦିବାସୀ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଜଙ୍ଗଲ ଓ ଜଙ୍ଗଲରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇ ରହୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅରଣ୍ୟ ସମ୍ପଦ ନଷ୍ଟ ହେବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଜୀବନଧାରଣରେ ଅନେକ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡୁଛି । ଆଦିବାସୀମାନେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ହାସଲ ପାଇଁ ଅରଣ୍ୟ ସମ୍ପଦ ନଷ୍ଟ କରିବା ଫଳରେ ପରିବେଶର ସନ୍ତୁଳନ ନଷ୍ଟ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ତେଣୁ ବୃକ୍ଷଲତାକୁ ସୁରକ୍ଷା ଦେବା ଦ୍ୱାରା ଆମ ହେଉ ନାହିଁ । ସରକାର ଜନସଚେତନତା ଦ୍ୱାରା ଏହାକୁ ରୋକ କରିବାକୁ ହେବ ।

ସାନ୍ତାଳ, ମୁଣ୍ଡା, ଭୂମିଜ, ଗଣ୍ଡ, ଓରାଓଁ, ହୋ, ଶବର ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟରେ ରହୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଜଙ୍ଗଲ ଧାରେ ବସତିସ୍ଥାପନ କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ପାଇଁ ଶିକାର ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ, ଜଙ୍ଗଲ ଉତ୍ପାଦ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ଏଣୁ ସେମାନେ ଅଧିକ ସମୟ ଜଙ୍ଗଲରେ ବିତାନ୍ତି । ପରିବେଶରେ ସେମାନେ

ଏହିଭଳି ଲୋକନୃତ୍ୟରୁ ଆଧୁନିକ ଯୁବ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ ହୋଇ ରେ ଯୋଗଦାନ କରନ୍ତି ଏବଂ ନିଜ ନିଜର ପ୍ରତିଭାକୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାରେ ଆଗ୍ରହୀ ହୁଅନ୍ତି ।

ମୋର ଗ୍ରାମରେ ଅନୁସୂଚିତ ଜନଜାତି ଲୋକମାନଙ୍କ ଆଧିକ ପ୍ରକୃତି ପୂଜା କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଜଙ୍ଗଲପାହାଡ଼ ଓ ଦେବୀମାନଙ୍କୁ ଭକ୍ତି ଭାବେ ପୂଜିଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ସବ, ନୃତ୍ୟଗୀତ ଆଦି, ଆଚାରବିଚାର, ପରମ୍ପରା ଆଦି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ସେମାନେ ପୁଷପୁନେଇ ପର୍ବ, ନୂଆଖାଇ, ଚୈତ୍ର, ମାଘ, ରଥଯାତ୍ରା, ଦଶହରା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ଜନଜାତିର ନୃତ୍ୟଗୀତ ଓ ଏହିଭଳି ଲୋକନୃତ୍ୟରୁ ସେମାନେ ନିଜ ଗାଁ ଛାଡ଼ି ସହରରେ ବାସ କରିଥାନ୍ତି । ଆଦିବାସୀ ଜୀବନ ଓ ସଂସ୍କୃତି ପାଇଁ ସେମାନେ ପ୍ରକୃତିର ସହିତ ବାନ୍ଧିହୁଅନ୍ତି ।

ଏହି ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଜନଜାତି ମାନେ ଅରଣ୍ୟ ସହିତ ପ୍ରକୃତିରେ ଜୀବନ ନିର୍ବାହ କରିଥାନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାରୁ ଅନେକ ଦୂରରେ ରହି ସେମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତି, ରୀତିନୀତି, ପରମ୍ପରା, ପର୍ବପର୍ବାଣୀକୁ ଆପଣାଇ ନିଜର ଗୋଷ୍ଠୀ ପରିବାରଙ୍କ ସହ ସମ୍ପ୍ରୀତିରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିଥାନ୍ତି । ଯାହାକି ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତି ।

ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ସମାଜରେ ଧର୍ମ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ନାରୀମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଓ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ସମ୍ପର୍କରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ର ସାମାଜିକ ସଂସ୍କୃତି ତଥା ପରମ୍ପରାକୁ ପରିଚିତ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି ।

ଆଦିବାସୀ ସମାଜ

ବିଭିନ୍ନ ସଭ୍ୟ ସମାଜର ସାମାଜିକତା ଆଦିବାସୀ ଜନଜାତିଙ୍କ ଠାରୁ ଆଦୌ କମ୍ ନୁହେଁ । ଆମ ସମାଜର ନାନା ନିୟମ ସେମାନଙ୍କ, ନାହିଁ. ତଥା ଭେଦଭାବ ଠାରୁ ସେମାନେ ବହୁ ଦୂରରେ । ନିଜ ନିଜ ଜାତି ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ଜାତିଭେଦ ପ୍ରଥା ନାହିଁ । ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ପରିବାର ବା ଗୋଷ୍ଠୀରେ ବିବାହ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନଜନକ ସେମାନେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଅନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଷ୍ଠୀର ଆଦିବାସୀ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ସୁ ସମ୍ପର୍କ ରଖି ସାମାଜିକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଗୋଷ୍ଠୀର ଭିତରେ ପରିବାର ସଦସ୍ୟମାନେ ସହାନୁଭୂତି ହୋଇ ରହନ୍ତି । ପରିବାର ଭିତରେ ମହିଳାଙ୍କୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଏ । ବୟସ୍କମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଆଦର ସମ୍ମାନ କରନ୍ତି । ପିଲାଙ୍କ ଠାରେ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ନେହ, ଆଦର ଓ ସମ୍ମାନର ମାନସିକତା ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଏ । ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟଙ୍କ ଅଧିକାର ସମାନ ।

ବୈବାହିକ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନରେ ମଧ୍ୟ ଜାତି ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ସାଧାରଣତଃ କନ୍ୟାକୁ ବର ନିର୍ବାଚନ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଏ । ମାଆଙ୍କ ଓ ପିତାମାତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାହ ସ୍ଥିର ହେବା ପରମ୍ପରାର ଅନେକ ପ୍ରକାର ଦେଖାଯାଏ । ବିବାହରେ କନ୍ୟାକୁ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ କିଣିବା ପ୍ରଥାରେ ଏବେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଛି । ପୂର୍ବେ ବର ଘରେ ବିବାହ ଆୟୋଜନ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ବର୍ତ୍ତମାନ କନ୍ୟା ଘରେ ବିବାହ ଆୟୋଜନ ହୋଇ କନ୍ୟା ନିଜ ଶ୍ୱଶୁର ଘରକୁ ଯାଏ । ସେହି ପରିବାରରେ ନିଜର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ପ୍ରତିପତ୍ତି ବଜାୟ ରଖିଥାଏ । ଏହିପରି ଭାବେ ରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ସଂସ୍କୃତି ଅନୁସାରେ କରାଯାଏ । ଆଦିବାସୀ ପରିବାରରେ ସାମାଜିକ ସ୍ଥିତି ବହୁ ବା କାହାରିଙ୍କ ସ୍ଥିତି ବହୁ ଉନ୍ନତ

ବିବାହ ହେବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଥିବା ଯୋଗେ ଜାତି ସମାଜରେ ଏହା ଅନୁମୋଦିତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଆଧୁନିକ ଆଇନ ଓ ଚିନ୍ତାଧାରା ଭିତ୍ତିକ ଯେତେକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ନିୟମ ହେଲା - ଜନ୍ମ ସମ୍ପର୍କୀୟ, ବିବାହ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ପର୍କୀୟ, ଯଥା ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି ହେବା, ଜନ୍ମ ପଞ୍ଜିକୃତ ହେବା, ଯେପରି ତାକୁ ନଥିଭୁକ୍ତ ହେବା, ବିବାହରେ ସରକାରୀଙ୍କ ସମ୍ମତିକୁ ଅନୁମୋଦନ କରିବା ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିତରେ ଶବସଂସ୍କାର ବା ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି ହେବାର ସ୍ମୃତି ଲୋକମାନେ ରଖନ୍ତି ଏହି ଆଧୁନିକ ସମାଜରେ ଅଛନ୍ତି ସେ ସବୁ ଜାତୀୟତାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିଥାନ୍ତି ।

ଆଦିବାସୀ ସମାଜ ସାଧାରଣତଃ କୃଷିଭିତ୍ତିକ । କୃଷିଭିତ୍ତିକ ଜିନ୍ଦା ଅନେକ ସମାଜରେ ଉତ୍ସବ ପର୍ବ ପାଳିତ ହୁଏ । ସମାଜ ଓ କୃଷି ଭିତରେ ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କ ରହିଥାଏ । ସମସ୍ତେ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ, ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ପଦମାନଙ୍କୁ ସଂରକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ପରିବାର ଚଳାନ୍ତି । ଜଳ ଓ ବନ୍ୟ ସମ୍ପଦର ନାଶକ, ଜନସଂଖ୍ୟାଙ୍କ ଚାପକୁ ସହ୍ୟକୁ ଦ୍ୱାରା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଆଦି ସବୁ ସମସ୍ୟାକୁ ଦୂର କରି ଆଦିବାସୀ ମାନେ ପର୍ବପର୍ବାଣୀରେ ପୂଜାଦେବୀ ସମ୍ପଦ ରକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି ।

ଜାତିଭିତ୍ତିକ, କୃଷିଭିତ୍ତିକ ସମାଜ ଗଠନର ପରମ୍ପରା ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସେମାନେ ପୂଜାପାଠକୁ ନିଜ ମୌଳିକ ସ୍ଥିତି ସହ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଏ । ଆଧୁନିକତାବାଦୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମୟରେ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଆଧୁନିକ ପରିବାରରେ ଏକ ପ୍ରକାର ନୂତନ ବିବାହର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ।

ସେମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ନବଜାତ ଶିଶୁ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବାରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ଏହାକୁ ଜଣାଇଥାନ୍ତି, ତା' ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ଶିଶୁର ଜନ୍ମକୁ ଜୀବନର ସେମାନେ ଶୁଭ ଦିଆଯାଇଥାଏ। ଯେଉଁ ଶିଶୁ କନ୍ୟା ରଜସ୍ୱଳା ହେବା ପାଇଁ ଏକ ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତିର ପରିପ୍ରକାଶ। ରଜସ୍ୱଳା କନ୍ୟା ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରଖିଲେ ଦୁଷ୍ଟ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବିତ ହୁଏ। ଶିଶୁ ଦ୍ୱାରାରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲେ ଭୂତ-ପ୍ରେତ ଆଦି ଏବଂ ଜୀବନଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ ସମାଜରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୁଏ। ରଜସ୍ୱଳା କନ୍ୟାକୁ ଆଦିବାସୀ ପରିବାର ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ଘରେ ସାତ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକ ଲୋଚନରୁ ଦୂରେଇ ରଖନ୍ତି। ସାତ ଦିନ ପରେ ସେ ପବିତ୍ର ହେବା ପାଇଁ ସେଥିରେ [illegible] ପରିବାରରେ ମାଜିତ ହୁଏ। ଶିଶୁ ବିଧାନ ସମାଜରେ କନ୍ୟା ଋତୁମତୀ ହେବା ସମୟରୁ ଉତ୍ସବ ପାଳିବାକୁ ଲାଗନ୍ତି। ଏକ ସାମାଜିକ ଉତ୍ସବରେ ଆଦିବାସୀ ସମାଜ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇଥାଏ।

ବୈବାହିକ ଜୀବନରେ ଆବଦ୍ଧ ହେବା ବେଳେ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅପୂର୍ବ ମିଳନ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। କନ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ ବୟସରେ ସେମାନେ ବିବାହ କରିଥାନ୍ତି। କନ୍ୟାର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ବିବାହ କରାଯାଏ। ବିବାହ ଏକ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ନ ହେଲେ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନ ନିର୍ବାହ ଓ ବଂଶ ପରମ୍ପରା ରହିବା ଅସମ୍ଭବ ହୁଏ। ବିବାହ ପରେ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ର ମିଳନରେ ନୂତନ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ। ବିବାହ ପରେ କନ୍ୟା ଘର ଛାଡ଼ି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଏ ଏବଂ ସନ୍ତାନସନ୍ତତି ଜନ୍ମ ହେଲେ ନିଜର ପରିବାର ସୃଷ୍ଟି କରେ। କନ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତିର ଶିଶିର ସମୟରୁ ଓ ବିବାହ ପରିବାର ଜନ୍ମ ନିଅନ୍ତି। କନ୍ୟା ସ୍ୱାମୀର ଗୃହ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ। ବିବାହ ସହିତ ଆନୁଷ୍ଠାନିକତାର

ସାମାଜିକ ପରିବେଶରୁ ଅଭିଜ୍ଞତା ପାଏ ।

ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି କ୍ରିୟା ଆଦିବାସୀମାନେ ଅତି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ ପାଳନ କରିଥାନ୍ତି । ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି କ୍ରିୟାର ଦିନଗୁଡ଼ିକ ଗୋଷ୍ଠୀ ବିଶେଷରେ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ କୋଉଁ ଦିବସ ଏବଂ କ୍ରିୟା ଦିବସ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସମାପନ ପରେ ଗାଁଗହଳକୁ ପରିବାର ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଚିରାଚରିତ ପାରମ୍ପରିକ ଭାବରେ ଭୋଜ ଦିଅନ୍ତି । ସେମାନେ ସମାଜରେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ବଜାୟ ରଖିବା ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଧାର୍ମିକ ଭାବନାମୂଳକ । ମୃତ୍ୟୁରେ ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନେକ ସମାଜରେ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି କ୍ରିୟାର ଆବଶ୍ୟକତା ପ୍ରମାଣିତ କରିଥାଏ ।

ଆଦିବାସୀ ସମାଜ ଅତି ସୁସଙ୍ଗଠିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ନିୟମର ଓ ଅନୁଶାସନ ମାନନ୍ତି । ସରଳ ଓ ନିରୀହ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନଶୈଳୀ । ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ନାହିଁ । କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ, ପଶୁପାଳନ, ଶିକାର ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟ ସେମାନେ ସମାଜରେ କରିଥାନ୍ତି । ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର, ଶିକ୍ଷା, ନିତ୍ୟବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ । ସେମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରା ସେମାନଙ୍କ ପରିଚୟ ବହନ କରେ । ସେମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ଶାଳୁକ, ଶୁଙ୍ଗା, ପିଠା, ଚୁଡ଼ା ଓ ମାଂସ ପ୍ରଭୃତି ଖାଆନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଶରୀର ଚିତ୍ରଣ (ଟାଟୁ) ର ଚଳି, ବାହୁଟି, ଖାଡ଼ୁ, ନୋଥ, ବିଛା ଓ ଝୁମୁକା ପ୍ରଭୃତି ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରଧାନ ପରିଧାନ । ଗ୍ରାମ, ପରିବାର, ଗୋଷ୍ଠୀ ଏବଂ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଗ୍ରାମ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ଓ ଗ୍ରାମଦେବୀ ପୂଜକ ଙ୍କ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନରେ ସହଯୋଗ କରିଥାଏ । ଗ୍ରାମର ମୁଖ୍ୟ ସମସ୍ତ

ମାନଙ୍କ ସହିତ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ଉତ୍ସବ, ଭୋଗ ଦେଇ ମଧ୍ୟ ଥାଆନ୍ତି । ଏହିଠାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ପୁରୁଷର ଆଧିପତ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ପୂଜା, ପାର୍ବଣ, ସାମାଜିକ ଉତ୍ସବମାନଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ପୁରୁଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି । ତାହାର ଆଦିମ ସଂସ୍କୃତି ଓ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ହିଁ ପୁରୁଷ ମାନେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କରାଯାଇ ଦେଖାଯାଏ । ଘରର କାମ କରିବା ଓ ପିଲାଙ୍କୁ ଯତ୍ନ ନେବା ମହିଳାମାନଙ୍କରେ ରହିଛି । ଶିକ୍ଷାର, ସାମାଜିକ ସ୍ଥାନ, ରୋଜଗାର, ସମ୍ପତ୍ତି ଆଦିରେ, ତାହାଙ୍କୁ ପାଇଁ ଅଧିକାର ନାହିଁ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ହିଁ ତାହା ଓ ପରିଷ୍କାର ମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ମହିଳାମାନଙ୍କ ରହିଛି ।

ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ପରମ୍ପରା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ଏହି ପରମ୍ପରାକୁ ଭଲପାଆନ୍ତି ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର ଅଭାବ ହେବା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସେମାନେ ନିଜସ୍ୱ ଜୀବନକୁ ପରମ୍ପରା ସହିତ ମିଶାଇ ଚଳିବାକୁ ଭଲପାଆନ୍ତି । ସମାଜରେ ଆଗକୁ ଯିବା ଓ ଆଧୁନିକତା, ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଜୀବନରେ ପରମ୍ପରାକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ଆଗେଇବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେମାନଙ୍କର ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ପରମ୍ପରା ଓ ସଂସ୍କୃତି ସହିତ ଆଧୁନିକତାର ମେଳ ରହିଛି ନାହିଁ । ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା ଦରକାର ହେବ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ । ତେଣୁ ସମାଜରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ସୁଚିନ୍ତିତ ହେବା ଉଚିତ । ସେଥିପାଇଁ ଉଚିତ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧ।

ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀମାନେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଧର୍ମାଚାରକୁ ପାଳନ କରନ୍ତି। ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନଧାରାରେ ଯାଦୁ, ସାମନ୍ତ, ଧର୍ମଗୁରୁ ଆଦି ସ୍ଥାନ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସ। ଦେବ ଓ ଦେବୀଙ୍କ ଭିତରେ ଭୂତପ୍ରେତଙ୍କ ସହିତ ପୂଜା ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଅଧିକ ବିଶ୍ୱାସ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା। ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିମ ସଂସ୍କୃତି କୋଲିକରାକୁ ... ପ୍ରାୟ ... ଦ୍ରାବିଡ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇ ଆଦିବାସୀ କରିଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତି ମଧ୍ୟ ସାମାଜିକର ସମାହାର ଅଟେ।

ଆଦିବାସୀମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅନୁଗତ ହୋଇ ନିଜର ଧର୍ମ ଭାବନାରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଥାନ୍ତି। ଏହାର ବହୁ ଉଦାହରଣ ରହିଛି। କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ଗଦବାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ... ଜଣାପଡ଼େ। ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ... ହୋଇ ... ଥାନ୍ତି। ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି ଯେ, ... ଦେବତା ... ଧ୍ୟାନ କରୁଥିବା ... ସୃଷ୍ଟି ... ହୋଇ ... ସମୟରେ ... ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ... ଅଭିଶାପ ଦେଇଥିଲେ। ... ସେମାନେ ... ଦେବତା ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି। ... ହିନ୍ଦୁ ... ଆର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ... ନିଜର ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି।

ଜଗନ୍ନାଥ ମଧ୍ୟ ଶବର ଦେବତା। ଏ ବିଶ୍ୱାସ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଆମ ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସରେ ରହିଛି। ଜରା ନାମକ ଶବର ଦ୍ୱାରା ନୀଳମାଧବ ରୂପରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଏକ ପାହାଡ଼ରେ ପୂଜା ପାଉଥିଲେ। ବିଦ୍ୟାପତି ... ସହାୟତାରେ ... ସେଠାରୁ ...

ମିଳିପାରେ । ତେଣୁ, ସେମାନଙ୍କ ଦେବଦେବୀରେ ପ୍ରାଣୀଦେବତା ବି ରହିଛନ୍ତି ।

ଏଣୁ କନ୍ଧମାନଙ୍କର 'ଜୀବଦେବତା' ପୂଜା ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ସାମିଲ ହୋଇଥାଏ । ଜୀବଦେବତା କହିଲେ ଯାହା ସାଧାରଣ ଭାବେ କି ନିଜର ପ୍ରକୃତି କୁଳ ବଂଶର ପଶୁ । ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ସମ୍ପର୍କ ପୂର୍ବ ସମୟ କୌଣସି ସମୟ ବା ସଙ୍କଟରେ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କର ଜୀବନ ଯାଇ ରକ୍ଷା କରିଥିଲା । ସେହି ପଶୁଟିକୁ ଦେବତା ରୂପେ ପୂଜା କରିଥିଲେ । ସାଥି ପରିବାର, ଗୋତ୍ର ଓ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ସମ୍ମାନରେ ପୂଜା ଦେଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ତାହା ଉପରେ, ଗୋତ୍ରର ସେହି ପ୍ରାଣୀକୁ ଜୀବଦେବତା ନାମରେ ପୂଜା କରନ୍ତି । ସାଧାରଣ ସମାଜରେ କେତେକ ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀ ଯଥା କୁକୁଡ଼ା, ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା, ବାଘ, ସାପ, ହାତୀ ଆଦି ପ୍ରାଣୀ ଦେବତା ରୂପେ ପୂଜା ପାଉଛନ୍ତି । ସେହିପରି ଭାବରେ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲା, ମାଲକାନଗିରି ଜିଲ୍ଲା, ଫୁଲବାଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଆଦିବାସୀ ଅଞ୍ଚଳର କନ୍ଧମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ପ୍ରଥା ଓ ପରମ୍ପରା ଆଜି ବି ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି ।

ଐତିହାସିକ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ମତରେ, "କନ୍ଧ ବା ଗୋଣ୍ଡ ମାନଙ୍କର 'ଟୋଟେମ୍‌ବାଦ' ରୀତି ନୀତି ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି"; ସେହିପରି ଡଃ ଭବାନୀ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ମତରେ, "ଜୀବମାନେ 'ଟୋଟେମ୍‌ବାଦ' ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକୃତି ଓ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସମ୍ପର୍କ ରଖି ପୂଜା କରନ୍ତି । ବୃକ୍ଷକୁ ମଧ୍ୟ ପୂଜା କରନ୍ତି, "କନ୍ଧମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଦେବତା ହେଉଛନ୍ତି 'ଜିଙ୍ଗା', ଏହି ଜିଙ୍ଗାଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । ସେହିପରି 'ସଲପ' ଗଛକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । ସେହି 'ଧାନଗଛ' ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର 'ଜିଙ୍ଗା' ମହାପ୍ରଭୁ ସହିତ ସମାନ ସମ୍ପର୍କ ରଖିଛି ବୋଲି ମାନନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେହିପରି ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ 'ରହିଛି

ସେଥିପାଇଁ ଲୋକେ 'କିର୍ତ୍ତିଙ୍କ ପୁତ୍ରର ନାମ ମଧ୍ୟ ଅଶୋକ କହିଥିଲେ । ପୁଣି ପ୍ରଥମ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ 'କିର୍ତ୍ତି'ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶା ଶାସିତ ହେଲା ଏବଂ ସେ ସେହି ସମୟରେ ଏଠାରେ ରହି ଅବସ୍ଥାନ କରିଲେ । ଏହି 'କିର୍ତ୍ତି' ପ୍ରଥମ ଶକ୍ତି ପୂଜା କରିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ।

ଏବେ ମଧ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥିତ ଓ ଗ୍ରାମର ଅଞ୍ଚଳରେ 'ସପ୍ତମାତୃକା ପୀଠ' ବା ଶକ୍ତି ମାତୃକା ମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ରହିଛି । ପୂର୍ବେ ଲୋକ ସେମାନେ ମାତୃକାଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଏଥିରେ ପ୍ରଥମ ମାତୃକା ଦେବୀଙ୍କ ନାମରେ , ଆଦିବାସୀମାନେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାମର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଗଛମୂଳରେ ଏକ ପଥରରେ ଦେବୀ ରୂପେ ପୂଜା କରିଥାନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ସ୍ତମ୍ଭ ଭଳି ରଖିଥାନ୍ତି । ଏହି ଦେବୀ ନାମ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଶୁଣି ଭଳି ରହିଥାନ୍ତି । ଏହି ଦେବୀ ନାମ ଦେବତାଙ୍କୁ ଦେବୀ ଦେବତା । ଯଥା - ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ (ଦାରୁ ବ୍ରହ୍ମ) ଦେବତାଙ୍କୁ ଦେବୀ ଦେବତା । ଯଥା ବଳଭଦ୍ରଙ୍କୁ (ଶିବ ଶମ୍ଭୁଙ୍କ ଅବତାର) ଓ ନାମ ଦେବୀ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ (ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଭଗ୍ନୀ) । ଏହି ତିନୋଟି ଦେବ ଦେବୀଙ୍କୁ (ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସ୍ଥାନ ରୂପେ) । ଏହି ତିନୋଟି ନାମରେ ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର , ମା' ସୁଭଦ୍ରା ରୂପେ ପୂଜିତ ଏବଂ ସ୍ଥାନ ଦେବତାଙ୍କୁ ଆଦିବାସୀ ରୂପେ ପୂଜିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

୧୪ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଗବେଷକଙ୍କ ମତରେ, "ଜଗନ୍ନାଥ ଶବର ଦେବତା" । ତାଙ୍କ ମତରେ "ଶିବ ଶକ୍ତି ବା ଆଦିବାସୀ ଧର୍ମ ସହିତ ମାତୃପୂଜା ଶବର ସମ୍ପ୍ରଦାୟରୁ କ୍ରମଶଃ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଜୈନ, ବୌଦ୍ଧ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ସହିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ମିଳିତ ହୋଇଛି । ଏହି ଶବରମାନେ ପୂର୍ବେ ବୃକ୍ଷମୂଳରୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ମାଟିର ପୂଜା ସେଥି ସହିତ କାଠ ଲାଗିଛି । ମାଟିର ପରେ ଦାରୁରୂପ ନ ଥାଇ ପୂର୍ବ ରୂପେ ଶିବଙ୍କୁ କାଠ ଲାଗିଛି । ଏହି ମାଟିର ବା ଶବର ଦେବତାର ନାମାନୁସାରେ ଏ ଜିଲ୍ଲା ନାମ । ଏହି ମାଟିର ବା ଶବର ଦେବତାର ନାମାନୁସାରେ ସ୍ଥାନ ନାମର ରାଜ୍ୟର ନାମ ମାଟିକାଶାଳି ରହିଛି ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଆଦିବାସୀ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ମିଳନ ଘଟିଥିବା ସୋମବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ, ସମାଜ, ସାଂସ୍କୃତିକ ରେ ଅଧିକ ପ୍ରଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ କଥା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ।

ଆଦିମ ଧର୍ମ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ, କୌଣସି ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି ବା ବାହ୍ୟ ଶକ୍ତିର ପୂଜା । ଏହି ଆଦିମ ଧର୍ମ ପୂଜା, ଜୀବନବାଦ, ପ୍ରାଣବାଦ, ଟୋଟେମବାଦ, ମାନାବାଦ ପ୍ରଭୃତିରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଜୀବନବାଦରେ କୌଣସି ଆତ୍ମା ବା ଜୀବନ ଶକ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ସେମାନେ ଗଛ, ଲୁଣପଥର, ନଦୀ, ସମୁଦ୍ର, ପର୍ବତ, ନଦୀ ଓ ପଶୁ ଆଦିକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ପ୍ରାଣବାଦରେ ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ଏହି ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି ଆତ୍ମା, ଯାହାକୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହି ଶକ୍ତି ସର୍ବବ୍ୟାପୀ [illegible] । ମାନବବାଦ ଧର୍ମ ଆତ୍ମା । ଏହି ସବୁ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସକୁ ଭିତ୍ତି କରି [illegible] ବିଶ୍ୱାସ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀମାନେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଧର୍ମାଚାରକୁ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । ସେମାନେ ପ୍ରକୃତିକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । ପ୍ରକୃତିବାଦରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ପୃଥିବୀ, ଜଳ, ବୃକ୍ଷ, ଆକାଶ ଆଦି ପ୍ରଧାନ । ସେସବୁକୁ ସେମାନେ ଉପାସନା କରନ୍ତି । ଭୂତ-ପ୍ରେତ ଓ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସ୍ମୃତିରେ ସେମାନେ ଉପାସନା କରନ୍ତି । ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସ ମାନିବାରେ ସେମାନେ ନିଜର ରେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଯାଦୁବିଦ୍ୟା ଓ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଅନେକ କଥା ଜଣାଯାଇଥାନ୍ତି । ଭୂତ-ପ୍ରେତ ସେମାନଙ୍କ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତାର ଏକ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ଅଲୌକିକ ବା ସାମାଜିକ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରଖିବା ଉପାୟ କରି ସେମାନେ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରନ୍ତି । ଦେବୀ ପୂଜା ଓ ଦେବୀପୂଜାରେ ବଳି ଦେବା ଭଳି ପ୍ରଥାକୁ ସେମାନେ ପାଳନ କରିଥାନ୍ତି । ଗ୍ରାମ ଦେବୀମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଗ୍ରାମଦେବତା, ବନ୍ଧୁ ଦେବୀ ଆଦି ନ ହେବା, ଏପରି ଭେଦରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅନେକଙ୍କୁ ଏକେ ପୂଜା

ସେମାନେ ଦିଶା ଖୁଣ୍ଟା କରନ୍ତି । ଏହାରେ ଯଦିକି ନ ହେଲେ ସେମାନେ 'ଜାନି' ଓ ଦେହୁରୀଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ଗାଁ ପୂଜାରୀ (ଦେହୁରୀ) ର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଥାନ୍ତି ।

ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନରେ ଗ୍ରାମଦେବୀଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ଥାଆନ୍ତି । ଦେବାଦେବୀ ଓ ଆତ୍ମାଙ୍କ ଆଦି ପୂଜା କରାଯାଏ ନିଜକୁ, ଯଥା- ଦିଗକୋଣ, ଅଗ୍ନିକୋଣ । ଜନ୍ମ ବା ବିବାହରେ କୌଣସି ରୋଗ ଭୂତ ବାଧା ଇତ୍ୟାଦିର ଉଦ୍ଧାରରେ ଜାଗର କରାଯାଏ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଏହାଛଡ଼ା ଗାଁ ଦେବୀଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ଓ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କର ଆକ୍ରମଣକୁ ପ୍ରତିହତ କରିବା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ସେମାନେ ଭାବିଥାନ୍ତି ଓ ନରବଳି ଦେଇ ପାଳନ କରନ୍ତି, ଏ ସବୁ ଆଦିବାସୀ ଧର୍ମଚେତନାର ଏକ ଦିଗ ।

ରାମ, ଜଗନ୍ନାଥ, ଶିବ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ଧର୍ମରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିବା ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା ନିମନ୍ତେ ସେମାନେ ନିଜେ ଯାଇ ପୂଜା ଯାଗ, ଜାନିଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋଗ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଗାଈଗୋରୁ, ଛେଳି, କୁକୁଡ଼ା, ହାଣ୍ଡି ମଦ ଇତ୍ୟାଦି ଜି ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା ନୈବେଦ୍ୟ ରୂପେ ଅର୍ପଣ କରାଯାଏ । ଆଦିବାସୀ ଜୀବନ ଉପରେ ଏ ସବୁ ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସ ର ପ୍ରଭାବ । ସେମାନଙ୍କ ସଂସ୍କୃତିର ଅଙ୍ଗ । ଆଦିବାସୀ ଜୀବନ ଓ ଧର୍ମ ଧର୍ମଚେତନା ବିଶ ସମ୍ପର୍କିତ ହୋଇ ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ ।

ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ଜନଜାତି ମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉପରେ ଆଲୋକପାତ ଓ ଚିନ୍ତା କଲେ । ଏମାନେ ସମାଜରେ ସେମାନଙ୍କ ର ଧର୍ମବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ଆର୍ଥିକ ସମାଜକୁ ଉନ୍ନତ ହିସା ଯାଇ ନ ପାରେ ।

ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ନାରୀର ସ୍ଥାନ

ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ନାରୀର ସ୍ଥାନ ବହୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । ନାରୀ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ବିଭେଦଭାବ ନାହିଁ । ତାହାର କାରଣ ଆଦି କରିବା ସମାନତା ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ହେଉଛି ଏହା ପୁରୁଷର ସମାନ ଭାବେ ବିବେଚିତ ହୁଏ । ମହିଳାମାନେ ଅଧିକ ଉପାର୍ଜନ ସ୍ୱାଧୀନତାରେ ସେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ନାରୀମାନଙ୍କ ସ୍ୱାମୀର ଗ୍ରହଣ କୌଣସି ଶର୍ତ୍ତ କି ବାଲ୍ୟବିବାହ ପ୍ରଥା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଏମାନେ ଜୀବନରେ ବିବାହରେ ଭଲ ପାଇବା କରିବା ପାଇଁ ତାର ଅଧିକାର ଅଛି । କନ୍ୟା ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହେଲେ ଦୁଃଖ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କାରଣ ଏମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଯୌତୁକ ପ୍ରଥା ନାହିଁ ।

ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ନିଜ ଜୀବନସାଥୀ ବାଛିବାର କରିବା ସ୍ୱାଧୀନ ନାରୀମାନଙ୍କ ରହିଥାଏ । ନିଜେ ନିଜେ ସାଥୀ ଚୟନ କରନ୍ତି ମଧ୍ୟ କନ୍ୟାପଣ ଦେବା ପ୍ରଥା ମଧ୍ୟ ଅଛି ନାହିଁ । ଆଦିବାସୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ନିଜ ପସନ୍ଦରେ, ତାଙ୍କୁ କନ୍ୟାପଣ ଦେବାକୁ ହୋଇଥାଏ । କନ୍ୟାପଣ ଦେଇ ବିବାହ ହୁଏ, ଯେତେ ସମ୍ମାନ ଦେଇଥାଏ କନ୍ୟା ପରିବାର ।

ବିବାହକୁ ଆଦିବାସୀମାନେ ଏକ ପବିତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ବିବାହ ଯେପରି ନିନ୍ଦନୀୟ ନୁହେଁ । ଏହା ଦେଖିବା ନିଜ ବିବାହିତ ସ୍ୱାମୀକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ୱାମୀ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ଜଣେ ପୁରୁଷ ଏକାଧିକ ପତ୍ନୀ ରଖି ପାରନ୍ତି । ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ଅନୁମୋଦିତ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ତ୍ରୀର ଅନୁମତି ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସ୍ତ୍ରୀର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରି ହୋଇଥାଏ ନାରୀ ଆଦିବାସୀ ସମାଜର ସମ୍ମାନ ମିଳେ ।

ନାଚ ଓ ବାଦ୍ୟକୁ ଆଦିବାସୀ ସମାଜ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରେ । ବିବାହ, ନାମକରଣ, ପରବ, ପୂଜାବିଧି ଓ ଉତ୍ସବାଦିରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ରିତ କରିବା ନାଚଟି ସେମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଅତି ଆଦରଣୀୟ ଅଟେ । ଜୀବନ ଜୀବିକାକୁ ସମାଜ ପ୍ରେରଣା ଦିଏ । ନାଚ ଗୁଡ଼ିକ ମିଳାମିଶା ଓ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ସ୍ଥାପନା ପ୍ରଭୃତି ହୋଇଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଆଦରଣୀୟ ସ୍ଥାନ ସ୍ୱର ମାଧ୍ୟମରେ ଅଭେଦ ଭାବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏବେ ତାହାର ପ୍ରଭେଦରେ ଆଦିବାସୀମାନେ ସ୍ୱୀୟ ଏକତ୍ରିତ କରିଥିବା / ଦ୍ୱାରା ପରିବାର ପରିବାର ସ୍ନେହ ଦେଖାଯାଏ । ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ଯେଉଁ ଜିନିଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଜୀବନଯାତ୍ରା ପାଇଁ ସହାୟକ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ।

ନାଚ ସାହିତ୍ୟିକ, ବୈଦିକ, ସାମାଜିକ, ଧାର୍ମିକ ସ୍ୱରୂପର ଧର୍ମ ଏବଂ ସମାଜର କଲ୍ୟାଣକାରୀ । ଆଦିବାସୀ ନାଚ ସମାଜର ଅର୍ଥନୀତି ନାହିଁ ଭଲ ହୋଇଥାଏ ବହୁ ଓ ନୀତି ଶିଖ । ତାଙ୍କର ସମାଜ ସ୍ୱସ୍ଥ ଓ ସୁନ୍ଦର । ଏହି ଆଦିବାସୀ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଉତ୍ସବମାନଙ୍କ ନିର୍ବାଚନ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଦିଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଜୀବନରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ପ୍ରକୃତିର କୋମଳତା ସହିତ ସେ ନିଜକୁ ଯୋଡ଼ ଜାଣ ସ୍ନେହର ନୋଖିଆ ନୃତ୍ୟ ଏବଂ ଗାୟନ ସଙ୍ଗୀତର ଗୀତିମାଳିକା ସାଙ୍ଗକୁ ଜୀବନର ପ୍ରତିଫଳିତ କରେ ।

ପ୍ରକୃତି କୋଳରେ ଜଙ୍ଗଲରେ ଘେରି ରହିଥିବା ଲୋକମାନେ ନାଚି ସେ ଗାଇ, ମାନବୀୟ ଭାବନାରେ ନିଜ ଭାବନାକୁ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ଓ ବହୁଦିନରୁ ଧରି ଧ୍ୱନି ରଖି ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏବେ ଦିନରେ ତାହାରି ଭିତରେ ସେ ସହାୟୁନିକ ପରିବେଶ ବୃଦ୍ଧି କରେ ଓ ନିଜକୁ ଜୋଡ଼ି ସହାୟକରେ ନାଚିବା ସହିତ ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଉଲ୍ଲସିତ କରାଏ । ସେ ପରିବାରର ଶାନ୍ତି ପ୍ରଦାୟିନୀ, ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ସେବିକା ।

ଆଦିବାସୀ ସମାଜ ସହି ସମାଜ ମଧ୍ୟ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଆଦାନ୍ୟ କରେ। ସେମାନେ ଶିକ୍ଷା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୁବିଧାଗୁଡିକ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଦିଅ। ବୃଦ୍ଧ ଓ ଜନ୍ମାଗ୍ରସ୍ତ ଭିତରେ ସେମାନେ ସାହାଯ୍ୟ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ। ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଯୋଗ୍ୟ, ସମ୍ମାନ ଦେଇଥାଏ। ସମାଜର ଶିଶୁଙ୍କୁ ଜନ୍ମ ହେଲେ। ଜନ୍ମ ଉତ୍ସବରେ ଗୀତବାଦ୍ୟ, ନାଚ, ଗୀତନୃତ୍ୟ, ଭୋଜି, ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଓ ନାନାଦି ସାମାଜିକ ଉତ୍ସବ କରି ପରିବାର ଲୋକମାନେ ସହାନୁଭୂତି କରନ୍ତି। ଶିଶୁର ଆଗମନ ପରିବାର ସମାଜରେ ସହାନୁଭୂତି କରେ। ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶିଶୁମାନେ ପ୍ରାୟ ସମ୍ପତ୍ତି ସଦୃଶ। ଉତ୍ସବରେ ସାମାଜିକ ଉପଯୋଗୀ ପ୍ରାୟ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦିଏ। ସମାଜର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସହି ସେ ନେଇଥିବା ଓ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ ଜୀବନ ଯାପନର ଚରିତ୍ର।

ଜନଜାତି ଲୋକଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ନେଇ ବାଳିକାଙ୍କୁ ସେମାନେ ବାଳକ ସହିତ ସମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ସମାନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖନ୍ତି। ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ଝିଅମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦିଆଯାଏ। ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି। ପୁରୁଷମାନେ ନାରୀ କୁଳିକାର୍ଯ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି। 'ହୋ' ଜନଜାତିର ଆଦିବାସୀ ଜାତିକୁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି। ଏହା ଜନଜାତିର ମାନେ ପିତୃତାନ୍ତ୍ରିକ ସମାଜ ଗଠନ କରିଥିବାରୁ କନ୍ୟା ସନ୍ତାନମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପରିବାର ଲୋକଙ୍କର ଲୋଭ ନେଇ। ହେବା ପରେ ବହୁ ପରିବାର କନ୍ୟାଙ୍କର ସେମାନଙ୍କୁ ପଠେ। ଆଉ 'ହୋ' ଜାତିର ପରିବାର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବାହାର କରି ଆଣନ୍ତି। ସନ୍ତାନଜାତି ସହିତ ନାରୀମାନେ ସମାନ ନ କରି ଥାଆନ୍ତି। ସେମାନେ ଜୀବନ ସାଥୀ ବାଛିବା ସ୍ୱାଧୀନ ନୁହେଁ। ସେମାନେ ଜୀବନ ସାଥୀ ନିର୍ବାଚନରେ ସ୍ୱାଧୀନ ନୁହନ୍ତି। ତେଣୁ ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ନାରୀମାନଙ୍କ ଜୀବନ ସମୃଦ୍ଧ ରହିଛି। ସମାଜର ନାରୀମାନଙ୍କ ଜୀବନ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ନାରୀମାନଙ୍କ ହାତରେ ଅଧିକ ଧନ ରହିଥାଏ।

ଏକଦା ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ସମାଜ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାର ଅପ-
ସଂସ୍କୃତି ଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ଥିଲା । ତାହା ସେମାନଙ୍କର ଅନୁନ୍ନତ
ହେବାର କାରଣ । ଶିକ୍ଷା ସେମାନଙ୍କୁ ଆଧୁନିକତାର ସ୍ରୋତରେ ବାନ୍ଧି
ରଖି ନ ଥିଲା । ଶିକ୍ଷାଲାଭର ସୁବିଧା ଥିଲା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ
ସରକାରଙ୍କ ଅଧିକାଂଶ ଯୋଜନା ଓ ଉନ୍ନୟନ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା ।
ଆଜି ସେମାନଙ୍କୁ ଉନ୍ନତିର ସ୍ରୋତରେ ସାମିଲ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ
କରାଯାଉଛି । ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଜୀବନ ଓ ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରତି
ଉତ୍ସାହ ଦେବା ସହ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ପାରମ୍ପରିକ ସଂସ୍କୃତିକୁ
ନଷ୍ଟ କରାଯାଉନି । ତା' ସହିତ ବଢ଼ୁଛି ନାରୀର
ସମ୍ମାନ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ।

ଆଦିବାସୀ ସମାଜର ନାରୀମାନେ କେବଳ ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ ହେବା
ସହ, ତାଙ୍କ ସମାଜର ଗୋଷ୍ଠୀ ସହିତ ସେମାନେ ଆଗଭର ହୋଇ
ପାରିଛନ୍ତି । ନାରୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଲାଗି ସରକାର ଯଥେଷ୍ଟ ସହଯୋଗ
ଦେବା ଫଳରେ ଗାଁ ଗାଁରେ ସ୍କୁଲ ଗଢି ଦେଇଥିବା ପରି
ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ଶିକ୍ଷିତା ନାରୀମାନେ ସହ ହେଉ
ଜାତି ସହିତ ଆଗଭର ହୋଇ ପାରିଲେଣି । ସେମାନେ ନାରୀ
ଶକ୍ତି ସ୍ୱରୂପ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସାଥି କରି ସମାଜର ଉନ୍ନତି ହେବାର
ଲାଗି ସହଯୋଗୀ ଆମମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତା
ଓ ସଭ୍ୟମାନେ ଆଜି ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇପାରୁଛନ୍ତି, ତାହା
ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସହ ନେଇଥିବା ଭଳି ।
ଏ ସମାଜକୁ କିପରି ଏହି ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ଯୋଜନା ଆଗକୁ ନେବା
ସଙ୍ଗେ ଆଦିବାସୀ ସମାଜର ସାମିଲ ହେବ ।

ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ପର୍ବପର୍ବାଣି

ହିନ୍ଦୁ ଜାତିର ପରମ୍ପରା ଲୋକାଚାର ଧର୍ମଭାବନା ସହିତ ଜଡିତ। ଧର୍ମ ଭାବନା ସହିତ ମଧ୍ୟ ପର୍ବପର୍ବାଣି ନିବିଡ ଭାବରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ। ଜନଜାତିମାନଙ୍କର ପର୍ବପର୍ବାଣି ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମଭାବନା ସହ ଜଡିତ। ତାହା ସେମାନଙ୍କର ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରା, ନାନା ପ୍ରକାର ବିଶ୍ୱାସ, ଜୀବନ ସ୍ୱରୂପ, ଲୋକାଚାର ଓ କଳାକାରି ଆଦି ପ୍ରକାଶକୁ ନେଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରା ଗଢ଼େ। ତାହାରେ ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବା ଦିଗରେ ସେମାନଙ୍କର ମହନୀୟ ଭୂମିକା ଉପେକ୍ଷା କରାଯାଇ ନପାରେ। ନିଜ ଜୀବନର ସଂସ୍କୃତି ଜୀବନଧାରାକୁ ନେଇ ସେମାନେ ନାନା ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ପାଳନ କରିଥାନ୍ତି। ପ୍ରକୃତି ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଦେବୀଙ୍କ ପରି ପୂଜା ଓ ଭକ୍ତିର ଭାବ ସଞ୍ଚାର କରିଥାଏ। ଏହିଁକୁ ଜନ୍ମ ନେଇଥିବା, ଭାବନା, ଉତ୍କର୍ଷ, ସାଧନା ଓ ସମାଜ ଆଦି ଆଲୋଚ୍ୟ ଓ ଧର୍ମ ଭାବନା। ଏହି ସବୁ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ। ସେହିପରି ଜୀବନରେ ଦେବୀଙ୍କ ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କ ଗଭୀର ଭକ୍ତିଭାବ ରହିଛି।

ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ପର୍ବପର୍ବାଣି ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବା ପୂର୍ବରୁ ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସାମାନ୍ୟ ଧାରଣା ନିଆଯିବା ଆବଶ୍ୟକ। କାରଣ ଏହି ସଂସ୍କୃତି ମଣିଷର ଜୀବନ, ଶୈଳୀ, ପରମ୍ପରା ଓ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ସହିତ ନିବିଡ଼ଭାବରେ ଜଡିତ। ସଂସ୍କୃତି ଓ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ଗୋଟିଏ ମୁଦ୍ରାର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱ ସଦୃଶ। ମନୁଷ୍ୟର ଚିନ୍ତାର ମଧ୍ୟରେ ସଂସ୍କୃତି ଦେଇଛି ତାର ଆତ୍ମା। ଯେ କୌଣସି ଏକ ସମାଜର ରୀତି, ନୀତି, ପରମ୍ପରା, ଶିକ୍ଷା-ଦୀକ୍ଷା, ପର୍ବପର୍ବାଣି, କଳାକୃତି। ଆଦି ସମସ୍ତକୁ ମିଶାଇ ସଂସ୍କୃତିର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଥାଏ। ଏହି 'ସଂସ୍କୃତି' ସାମାଜିକ ମାନବର

ସମ୍ପୃକ୍ତିକୁ ନାଚିଛି ଓ ଗାଇଛି ସମ୍ପ୍ରଦେ। ସାଧନାକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରି ଗୁରୁଦ୍ୱାରା ଆସିଛି। ସେହିପରି ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନେକ ସଂସ୍କୃତି ବିକାଶରେ ଯୁଦ୍ଧାଗ୍ରେ। ଏହି ଅନେକ ସଙ୍ଗୀତ, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟ। ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିକାଶ ଲାଭ କରିଥିଲା। ଏହା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅନୁଭବ ଦେଇ ସମ୍ପର୍କକୁ ନିର୍ମାଣ କରିଛି। ମାନବକୁ ଏହି ଦେଶ ଓ ସମାଜର ଭାରତୀୟ ନର-ନାରୀଙ୍କୁ ଗଢ଼ିଥିବା ସମ୍ପ୍ରୀତିରେ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ପାଇଁ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ଓ ସମାଜର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଭାବେ ପରିଚିତି ଲାଭ କରିଆସିଛି। ସମାଜର ଜାତି, ଧର୍ମବର୍ଣ୍ଣ, ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଗୋଷ୍ଠୀ ସଂସ୍କୃତିରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ। ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସଂସ୍କୃତି ଭାରତ ଓ ଅଧ୍ୟାୟ। ଏହା ହିଁ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା, ମାନବ ସମାଜକୁ ଆଲୋକିତ କରେ। ହୋଇଛି ସମାଜର ସଂସ୍କୃତି ମଧ୍ୟରେ ତାର ସମ୍ପର୍କ ନିହିତ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସ କରୁଥିବା ଜନଜାତିମାନେ ସଉରା, ମୁଣ୍ଡା, ସାନ୍ତାଳ, ଗଣ୍ଡ, କୋହ୍ଲି, କୋଲ, ଗଦବା, ଜୁଆଙ୍ଗ ଆଦି ମୁଖ୍ୟ ଜନଜାତି ନାମରେ ପରିଚିତ। ଏହି ସବୁ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ନାନା ସାଂସ୍କୃତିକ ମେଳା ଓ ଯାତ୍ରାମାନଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ଉତ୍ସବ ପାଳନ ଆୟୋଜନ କରନ୍ତି। ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମଦେବୀ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପୂଜାପାଉଛନ୍ତି। ସାଧାରଣ ସଂସ୍କୃତିରେ ପ୍ରଧାନରେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଅଛି। ତାଙ୍କୁ ଉପାସନାରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରିଛନ୍ତି। ମାଣିକେଶ୍ୱରୀ, ଠାକୁରାଣୀ, ଚଣ୍ଡୀ, ସମଲେଶ୍ୱରୀ, ମଙ୍ଗଳା, ଦୁର୍ଗା, ତାରିଣୀ, ବିମଳା, ମାଉଳି, ଘଣ୍ଟେଶ୍ୱରୀ, ନାରାୟଣୀ ଆଦି ଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦେବୀମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ବିଭିନ୍ନ ନାମରେ ପୂଜା ପାଆନ୍ତି। ସେମାନେ ପ୍ରଥମେ ଆଦିବାସୀ ପୂଜିତ। ଗ୍ରାମଦେବୀ ରୂପରେ। ବାସୁଳୀ ଭାବେ ବନ ଦୁର୍ଗା ଠାକୁରାଣୀ। ଆଦିବାସୀମାନେ ପାହାଡ଼ରେ ନିଜର ଚିହ୍ନ ଓ ଆଦିମାନଙ୍କ। ତାଙ୍କୁ ଉପାସନାରେ ଆଦିମ ଉତ୍ସ।

ଅନୁମୋଦିତ । ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଏକ ସାଧୁ ଜାତିର ଜନ ଗଠନ କରିଛି ତଥା । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ନିଜକୁ ସୁରକ୍ଷା ଦେଇ ଆଗକୁ ନେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଆଦିବାସୀମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ଓ ଉତ୍ସବମାନ ପାଇଁ ସର୍ବଦା ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ପର୍ବପର୍ବାଣୀକୁ ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନେ ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟକୁ ମାଧ୍ୟମ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ଢୋଲ, ମାଦଳ, ଢୋଲ, ଝାଞ୍ଜ ଆଦି ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ବାଦ୍ୟରେ ସେମାନେ ନାଚି ଥାଆନ୍ତି । ଏହା ସେମାନେ ସଙ୍ଗୀତ ଶୋଭା ଓ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି ।

ଆଦିବାସୀମାନେ ପର୍ବପର୍ବାଣୀକୁ ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟର ଆୟୋଜନ କରିଥାନ୍ତି । ଭୌଗୋଳିକ ପରିବେଶ, ସାମାଜିକ ସ୍ତର, ଅନୁଷ୍ଠାନ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ, ପରମ୍ପରା, ରୀତି, ବିଶ୍ୱାସ, ଜାତିଗତ ତଥା ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଭିତ୍ତିରେ ବହୁ ସାମାଜିକ ଲୋକ ନୃତ୍ୟ ରହିଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ପୂଜା ନୃତ୍ୟ (କର୍ମା, [illegible], ଧାଙ୍ଗଡ଼ା), ଶିକାର ନୃତ୍ୟ (ଗୀତ, ନୃତ୍ୟ, ବାଦ୍ୟ ନୃତ୍ୟ), ସମର ନୃତ୍ୟ (ଢେମ୍ସା, ଚିଙ୍ଗେରି), ବିବାହ ନୃତ୍ୟ (ଜନ୍ମ ନୃତ୍ୟ) ଆଦି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଢୋଲ, ମାଦଳ, ବାଜା, ବାଉଁଶ ବାଁଶୀ, କାଠି, ଶିଙ୍ଗା ଆଦିରେ ସେମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବାଦନ କରନ୍ତି । ଢୋଲ, ଝିଙ୍କିଝିଙ୍କି, ଘଣ୍ଟା, ବାଁଶୀ, ତୁଡ଼ୁବୁଡ଼ି, ମହୁରୀ, ମାଦଳ ଆଦି ବାଦ୍ୟମାନ ମଧ୍ୟରେ ସାମିଲ ରହିଛି । ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ସମୟରେ ଆଦିବାସୀ ମାନଙ୍କ ଗୀତ-ନୃତ୍ୟ-ବାଦ୍ୟ ରେ ସମଗ୍ର ଗାଁ ବଣ-ଜଙ୍ଗଲ-ପାହାଡ଼ ଆଦି ନୃତ୍ୟଗୀତ ଦ୍ୱାରା ମୁଖରିତ ହୋଇ ଉଠେ । [illegible]

ପୂଜା ଉପାସନା କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଦେବଦେବୀ ସୃଷ୍ଟି, ତାହା ସହ ପ୍ରକୃତିକୁ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଦେବତା ଆସନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରାଇ ପୂଜା କରିଥାନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଧର୍ମେ), ଚନ୍ଦ୍ର (ଜୋନ୍ହ), ପୃଥିବୀ (ବସୁମତୀ), ପାହାଡ, ଝରଣା, ନଦୀ, ବୃକ୍ଷ ଆଦି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦେବତା । ସେଥିପାଇଁ ଜୀବନ ର ଶେଷ ପାଳନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଭଲରୂପେ ଜାଣିଥାନ୍ତି ।

ଜୁଆଙ୍ଗ ଜନଜାତି ପ୍ରକୃତି ଉପାସକ ହୋଇଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସେମାନେ ପ୍ରକୃତି ଉପାସନାରେ ପୁଷ୍ପପୂଜା, କରମା ଓ ପୁଷପୁନେଇଁ ଆଦି ପର୍ବ ପାଳନ କରନ୍ତି । ଦେବାଦେବୀ ସହିତ ପ୍ରକୃତି ଗଛଲତା ଓ ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କୁ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରନ୍ତି । ଏଥି ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ଆସ୍ଥାଥିବା କରନ୍ତି । ଉତ୍ସବ ସମୟରେ ନାଚଗୀତ, ଖାଇବାପିଇବା ପ୍ରଭୃତି ବେଶି ସେମାନେ ଉପଭୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ମାଘରେ ଆମ୍ବନୂଆ ଖାଇବା ସେମାନଙ୍କ ନୀତି । ଆମ୍ବ, ଜାମୁ, ଡିମ୍ବ, ପଣସ ଆଦି ଏମାନେ ଆଦ୍ୟଫଳ ଗ୍ରାମଦେବୀଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରି ନିଜେ ଖାଇଥାନ୍ତି । କରମା ପର୍ବରେ ଓ ଜାଗରଣରେ ନାଚରେ ଯୁବକ ଓ ଯୁବତୀମାନେ ଉତ୍ସାହ ଭାବରେ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗରେ ମାତନ୍ତି । କରମା ପର୍ବରେ କରମା ଗଛର ଡାଳକୁ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଆଶ୍ୱିନ ମାସରେ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ହୁଏ । ସେହି ଅବସରରେ କନ୍ୟାକୁମାରୀ ପୂଜା ହୁଏ । ଏହି ସମୟ ପୁରୁଷମାନେ ଶିକାର । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବିଭାଘର ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଅଟେ । ନୂଆଖାଇ ମାସରେ ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଶୀତ ଋତୁରେ ସେମାନେ କୋଉଁ ପାର୍ବଣ ଆବୃତ୍ତି କରନ୍ତି, ତାହା ସ୍ଥାନ ଓ ସମୟରେ ଜାଣନା ସ୍ଥାନ ।

କିଷାନ, ଗଦବା, ବଣ୍ଡା, କୋୟା ଓ ପରଜାମାନେ ପୁଷପୁନେଇ ପର୍ବ ପାଳନ କରନ୍ତି । କିଷାନମାନେ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ 'ନାଚଗୀତ' ର ଆୟୋଜନ କରିଥାନ୍ତି । କିଷାନ (ମିର୍ଧା) ଲୋକଙ୍କର ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉଦ୍ଧାରଣା ବା ନାଚଗୀତ । ଭୁଇଁ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ପର୍ବ ପାଳିତ ହୁଏ ଓ ଚାଉଳପିଠା ଓ କନିଦେବା ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ରହିଛି ।

ଗଦବାମାନେ ପୌଷପର୍ବକୁ ଗୋଷ୍ଠପର୍ବ ରୂପରେ ପାଳନ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ଦିନ ଯୁବକମାନେ ଗୋରୁ ଚରାଇ ଆଣି ଗୁହାଳକୁ ନେଇ ଦିଅନ୍ତି । ଚରାଇ ସାରି ଗ୍ରାମବାସୀ ମାନଙ୍କ ଘରରେ ଭୋଜି ଖାଇଥାନ୍ତି । ଗଦବା ଯୁବତୀମାନେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତରେ ଭାଗ ନେଇଥାନ୍ତି । ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ଜୀବନସାଥୀ ନିର୍ବାଚନ ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ମିଳିଥାଏ । ଏଥିରେ ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ପରଜା ବା ସଉରାମାନେ ଭୂମିଦେବତାଙ୍କୁ ଗୋଷ୍ଠପୁଷ ପର୍ବଠାରୁ ପୂଜନ କରି ନିଜକୁ ସୁସଜ୍ଜିତ କରି ପର୍ବ ପାଳନ କରିଥାନ୍ତି । ପୁରୁଷମାନେ ଭୂମିଦେବତାଙ୍କ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଗଛ, ଝାଞ୍ଜ ଓ ଢୋଲ ବାଜାରେ ନାଚି ଥାଆନ୍ତି । କେନ୍ଦୁ ବା କଦଳୀ, ଚିଲ୍ଲର ପାଣିରେ ପାଳି ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି ।

ସଉରାମାନଙ୍କର ଗୋଷ୍ଠ ପର୍ବ 'ପୁଷ' 'ଗୋଷ୍ଠିପର୍ବ', ସେଦିନ ଯୁବକମାନେ ଚାଉଳପିଠା ତିଆରି କରନ୍ତି । ସଦସ୍ୟମାନେ ପାଇଁ ରୋଷେଇ ନଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ପରିବାର ଓ ବନ୍ଧୁଜନ ସହ ସମ୍ପର୍କ ଉପଭୋଗ କରିଥାନ୍ତି ।

ବଣ୍ଡା ଜାତି ପାଇଁ ଏହାରେ ଦେବତା ଏହି ଦେବତାଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବାର ପରମ୍ପରା । ଏହି ପର୍ବ ପାଳି ସ୍ଥାନୀୟରେ ପାଳନ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଉପଭୋଗ । ଏହିଭଳି ଗୋଠ ପେଜ, ଚୁଡ଼ା ଖଇ,

ଓ କିଛି ଦେଉ । ଏମାନଙ୍କଠାରେ ଶିକାର ନାଚ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ନାଚ ଦେଖାଯାଏ ।

ଏମାନେ 'ମାଦଳ' ବାଦନ କରନ୍ତି । ଢୋଲ, ଧୁମ୍ସା, ଢୋଲ, ମାଦଳ ଆଦି ବାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବାଦ୍ୟ ହେଉଛି 'ମାଦଳ' । ମହିଳାମାନେ ପରବପର୍ବ ସମୟରେ ନାଚ ଗାନ କରନ୍ତି, ପୁରୁଷମାନେ ବାଦ୍ୟ ବାଦନ କରନ୍ତି । ମାଦଳ ତାଳରେ ସେମାନେ ଆତ୍ମତୁଷ୍ଟ କରିଥାନ୍ତି । ଚୁଡି, ବେଣାବନ୍ଧ, ମୁଦି ଆଦି ଅଙ୍ଗରେ ନାଚ ଗାନ କରିଥାନ୍ତି ।

ଏମାନଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଦେବତା 'ଧରମ', ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ମହାଦେବ, ଚନ୍ଦ୍ର ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେ ପୂଜାପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ ପୃଥିବୀକୁ 'ମାଟି' କୁହନ୍ତି । ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଶିକାର କରିବା ସେମାନଙ୍କର ଏକ ପରମ୍ପରା । ଏହି ମାସରେ ସେମାନେ 'ଫଗୁ' ଯାତ୍ରା ପାଳନ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର, ଭଣ୍ଡାରେ ଓ ନରସିଂହପୁର ସାଥି ଓ ସମ୍ପର୍କ ଛିନ୍ଧିଥା, ଗାରୁଡ଼ ଓ ବେଣାବନ୍ଧ ପର୍ବ ପାଳିବା ବିଧି ରହିଛି ।

ଚୈତ୍ର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ଶିକାରଯାତ୍ରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଶୁକ୍ର ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ସାରି ପୂଜା କରାଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କୁ 'ଧର୍ମଦେବତା' ଓ ମାଆ ଦେବୀଙ୍କୁ 'ବସୁମାତା' ନାମରେ ପୂଜା କରିବା ବିଧି ରହିଛି । ଗ୍ରାମ ଦେବତାଙ୍କୁ 'ଗାଁଦେବୀ ବୁଢ଼ୀ' ଏବଂ ଗ୍ରାମଦେବୀଙ୍କୁ 'ଜାହେରବୁଢ଼ୀ' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧିତ କରାଯାଏ । ଚୈତ୍ର ମାସରେ 'ଆମନୂଆ' ପର୍ବ ପାଳନରେ ଗୁରୁତ୍ୱ । ଏହି ପର୍ବ ପାଳିବା ପୂର୍ବରୁ ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବା ସାଙ୍ଗକୁ ଭୋଜିକୁ ଆୟୋଜନ କରାଯାଏ । ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ଭୂମିଦେବତା ପୂଜା ସାଙ୍ଗକୁ 'ହେରଲି' ପର୍ବ ପାଳିତ ହୁଏ ।

'ଚଇତ' ବା 'ଦାଣ୍ଡି' ଜନଜାତିଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପର୍ବ । ଏହି ପର୍ବ ଦୁଇ ତିନି ଦିନ ଧରି ପାଳିତ ହୁଏ । ଢୋଲ, ମହୁରୀ, ଚାଙ୍ଗୁ ଆଦି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା କରାଯାଏ । ଏହା ଏହି ପର୍ବ ସମୟରେ ସେମାନେ ଦଳଦଳ ଶିକାର ଏବଂ ନୃତ୍ୟଗୀତ କରିଥାନ୍ତି । ଶିକାର ଶେଷରେ ବନ୍ୟ ପୂଜା - ଏହାପରେ ଶିକାର ଦଳର ଉତ୍ସବ ପାଳନ ହୁଏ ।

'କୋୟା' ଜାତିରେ ଧର୍ମ ଓ ପବିତ୍ରତାର 'ବିଜାପାଣ୍ଡୁ' ପର୍ବ ପାଳନରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଏ । ଧର୍ମ ପୂଜା କେବଳ 'ଦେବୀ', 'ଭୀମା'ଓ ଦେବ ଜାତିରେ ବହୁ ପ୍ରଚଳିତ । ଦେବତାଙ୍କୁ ସେମାନେ ବୃକ୍ଷ ପାହାଡ଼ ଓ ପାହାଡ଼ପର୍ବତରେ ଅବସ୍ଥିତ ବୋଲି ମାନନ୍ତି । ପୂଜକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜାସ୍ଥାନରେ ଧର୍ମ ସାଧନା କରି ପୂଜା କରିଥାନ୍ତି ।

'ହୋ' ଜନଜାତିଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ପର୍ବ 'ମାଘପର୍ବ' । ସେମାନେ ବୈଶାଖ ମାସରେ 'ବାହାପର୍ବ' ଓ ଆଷାଢ଼ ମାସରେ 'ହେରୋପର୍ବ' ପାଳନ କରିଥାନ୍ତି । ଏଥିରେ ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ବାଜଣା ଓ ଶିକାର ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରନ୍ତି । ନିଜର ଆଦିମ ସଂସ୍କୃତିର ପରମ୍ପରା ସେମାନେ ଏବେ ବି ବଜାୟ ରଖିଛନ୍ତି ।

ସେମାନେ ଗ୍ରାମ ଦେବତାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଅନେକ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ଭୂତ ଓ ପ୍ରେତ ଦେବତା ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏଣୁ ସେମାନେ ପୂଜା ପାର୍ବଣରେ କୁକୁଡ଼ା ଛେଳିଙ୍କୁ ଗ୍ରାମ ଦେବତାଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରନ୍ତି ଓ ବଳି ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହା ନ କଲେ ରୋଗ ବଳ ଦୂର ନ ହୁଏ । ସେମାନଙ୍କର ଧାରଣା ରହିଛି ଯେ, ଏହା ନକଲେ ତାଙ୍କ ଜାତିର ଧର୍ମ ଓ ସଂସ୍କୃତି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ।

ଶିଷ୍ୟମାନେ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ମହାଳୟ, ଆଶ୍ରମ ଏବଂ ଘରେ କରିବା ସହ ସାଂସ୍କୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଭୋଜନାଦି, ଗୀତନାଦି, ନୃତ୍ୟନାଦି, ପୂଜନାଦି ପ୍ରଭୃତି ଆୟୋଜନ କରନ୍ତି । ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଏହି ପର୍ବ ଖୁବ୍ ଜାକଜମକରେ ପାଳିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଜୈନଧର୍ମ ଓ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ର ଭିକ୍ଷୁମାନେ ବୌଦ୍ଧ ଓ ଶ୍ରାବଣ, ଏକତ୍ର ରହାଯାଏ । ଏହାକୁ ସେମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉତ୍ସବ । ଏହି ମାସ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ସେମାନେ ସଙ୍ଘ ଗଠନ ପାଳନ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ସମାଜର ଧାର୍ମିକ ଚେତନାକୁ ହୋଇଥାଏ ଜାଗ୍ରତ ବିସ୍ତାର କରିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନେ ସମାଜର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗୁରୁ ଭାବେ ପୂଜା ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷାର 'ଧନ ଦାନ' ଓ ପୂଜନ 'ଗାଥା ପାଠ', ସେମାନଙ୍କ ର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଉତ୍ସବର ଆୟୋଜନ କରିଥାନ୍ତି ।

ଯାତ୍ରିକମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭିତ୍ତିରେ ବାସ କରିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଜାତି ବା ଶିବ ଗୋଷ୍ଠୀ । ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଦେବତା । ଗ୍ରାମରେ ଦୁଇ ଅବତାର ଆଦିବାସୀ 'ମାରୁନ ବୁଢ଼ା' ନାମରେ ପୂଜା କରାଯାଏ । 'ବାଜି ଦେବତା' ବି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଶୁଣା ଦେବତା । ଏହାକୁ ଯାତ୍ରିକ ଗଠନରେ ନିଜ ନିଜର ଶକ୍ତିର ଦେବତାଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପୂଜା କରନ୍ତି । ସେ 'ଆଦ୍ୟା ଗୋଷ୍ଠୀ' ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହାର ଏକ ଉତ୍ସବ ପ୍ରଧାନ ଏକ । ଯାତ୍ରିକମାନେ ଉତ୍ସବରେ ଗୀତ ଓ ନାଚ, ବାଜା ବାଜଣା କରନ୍ତି । ସମାଜର ନୃତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ସେମାନେ ଜୀବନ ଉତ୍ସବ, ପର୍ବପର୍ବାଣୀ କୁ ପାଳନ କରିଥାନ୍ତି ।

ଭୂମିଜମାନେ ମାଦଳ, ଚାଙ୍ଗୁ ଓ ଢୋଲ ବାଦ୍ୟକୁ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବର୍ଷ ତମାମ ପୂଜା ଓ ପର୍ବ ମଧ୍ୟ ସମାଜରେ ପାଳିତ ହୁଏ । ଏହା ଅନେକ ଦେବ । ଦେବୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ଆୟୋଜିତ ହୁଏ । ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ସେମାନେ ନୂଆ ଧାନ ପାଳିତ କରନ୍ତି । ଦେବତାଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରି ମଦ ପିଇ ନାଚ ପ୍ରସାଦ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ପୂଜା ଏବଂ ଋତୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୃକ୍ତ । ଚାଷ - ବାସ ଭୂମି ଓ ଗୋରୁଗାଈଙ୍କ ପାଇଁ ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ସେମାନେ ପ୍ରକୃତି ପୂଜା କରନ୍ତି । ଏହାରେ ସେମାନେ ନିଜର ଜୀବନରେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ସମ୍ପର୍କ ମଧ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିବା ପ୍ରଭାବରେ ସେମାନେ (ମଧ୍ୟ) କରିଥାନ୍ତି । କରିବା ଭୂମିଜ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଜୀବନ ଧାରଣ ସହଜରେ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ନିଜ ପାଇଁ କରିବା ସହ ସମାନ ।

ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ନାନା ପ୍ରକାର, ନାନା ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟରେ ପର୍ବମାନ କରନ୍ତି ଆଦିବାସୀ ଜନଜାତି । ସେମାନଙ୍କ ପର୍ବ ପାଳନରେ ସେମାନଙ୍କ ରୀତି ନୀତି, ଭକ୍ତି, ବିଶ୍ୱାସ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଭାବ ନିହିତ ଥାଏ । ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ ପର୍ବପର୍ବାଣି ପାଳନ କରି ତାଙ୍କର ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଆନନ୍ଦ ଭରି ରହିଥାଏ । ସ୍ଥାନୀୟ ପରମ୍ପରା ଅନୁସାରେ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ରେ ସେମାନଙ୍କର ସମୟ ଆସିବାରେ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏମାନ ଦେଖାଯାଏ । ଆଦିବାସୀ ସମାଜର ଜନଜାତିମାନେ ବହୁ ଆଗ୍ରହରେ ଆନନ୍ଦର ପର୍ବପର୍ବାଣି କୁ ପାଳନ କରି ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି ।

ନିଷ୍କର୍ଷ

ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ସରସ, ସୁନ୍ଦର ଓ ମଧୁମୟ କରିବାରେ ପର୍ବପର୍ବାଣିର ଗୁରୁତ୍ୱ ବେଶ୍ ପ୍ରଣିଧାନ ଯୋଗ୍ୟ । ପର୍ବପର୍ବାଣି ଆୟୋଜନ ହେବା ଦ୍ୱାରା ମନରୁ ଅଶାନ୍ତି, ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଭାବନା ଦୂର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭକ୍ତିଭାବ ଜାଗ୍ରତ ହୁଏ । ବନ୍ଧୁତା ଓ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତା ଦୂରହୋଇ ସମାଜ ସଂହତି ଓ ଏକତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପର୍ବପର୍ବାଣିର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ ।

ବର୍ତ୍ତମାନର ଆଧୁନିକତାର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ଯୋଗୁଁ ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକନୃତ୍ୟ, ପରମ୍ପରା, ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ମୌଳିକତା କ୍ରମଶଃ ହ୍ରାସପାଇ ଲୁପ୍ତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ସେମାନେ କେତେକ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜକୁ ସାମିଲ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତି ଓ ପର୍ବ ପର୍ବାଣି ପରିତ୍ୟାଗ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆକର୍ଷିତ କରିଥାଆନ୍ତି । କେତେକ ଲୋଭରେ ପଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ ଆଦିବାସୀ ସମାଜର ପରମ୍ପରା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ପର୍ବପର୍ବାଣିକୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରାଯାଉଛି । ମୌଳିକତାକୁ ଧରିରଖିବା ପାଇଁ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା କେତେକ ପର୍ବପର୍ବାଣି ସେମାନଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି, ଯାହା ବିଶ୍ୱଦରବାରରେ ଲୁପ୍ତ ହେବାକୁ ଯାଉଛି ।

ନୃତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ବିନା କୌଣସି ବି ଆଦିବାସୀ ସମାଜର ପର୍ବପର୍ବାଣି ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଆଦିବାସୀ ସମାଜର ପରିବେଶ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ସାଧାରଣ ସମାଜକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଥାଏ । ଆଦିବାସୀ ସମାଜର ନୀତି ନିୟମ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଧରି ରଖିବା ସହ ନବପ୍ରଜନ୍ମମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପରିଚିତ କରାଇବା ସେମାନଙ୍କର

ସାଂସ୍କୃତିକ ମୂଲ୍ୟ ଓ ନୈତିକ ଆଦର୍ଶ ଓ ଧର୍ମକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲିଯାଇ ନାହିଁ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟଟନ ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକରେ ସଂସ୍କୃତିର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ହେଉଛନ୍ତି ।

ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଜାତିର ଅର୍ଥନୈତିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନା ଆଣିଥାଏ । ଜାତିର ଭିତରେ ଭାବପ୍ରବଣ ଏକତା ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଆଣିଥାଏ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟଟକ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଲୋକ ଯେ ଭିତରେ ଦେଖ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନୁଭବ କରେ । ତେଣୁ ଆମେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଶିଳ୍ପକୁ ଏକ ନୈତିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିବେଚନା ଉଚିତ ।

A Project on

"Odia Sahitya re Adibashimanankara ParbaParbani"

Department of Odia

Pattamundai College, Pattamundai

Session: 2022-23

ATTENDANCE SHEET

Sl. No.	Name of the Students	Roll No.	Signature of the students
1.	Anasuya das	BA20-009	Anasuya das
2.	Sonali Dash	BA20-039	Sonali Dash
3.	Sakuntala Malik	BA20-068	Sakuntala Malik
4.	Saraswati Nayak	BA20-035	Saraswati Nayak
5.	Monalisha sahoo	BA20-104	Monalisha sahoo
6.	Amit Biswal	BA20-101	Amit Biswal
7.	Dibyasa Nayak	BA20-085	Dibyasa Nayak
8.	Pranjaparamita Sahoo	BA-20-065	Pranjaparamita Sahoo
9.	Dayamayee Mohanty	BA20-059	Dayamayee mohanty
10.	Niluprava Rout	BA-20-083	Niluprava Rout
11.	Binod Behera	BA20-135	Binod Behera
12.	Geetanjali Das	BA-20-242	Geetanjali Das
13.	karisma parida	BA20-070	karisma Parida
14.	Rasmirani Behera	BA20-042	Rasmirani Behera
15.	Rasmirekha Sethi	BA-20-145	Rasmirekha Sethi
16.	Sujata Behera	BA20-081	Sujata Behera
17.	Suchismita patra	BA20-092	Suchismita patra
18.	Deepak kumar Majhi	BA-20-157	Deepak kumar Majhi
19.	Subhasis mathan	BA20-031	Subhasis mathan
20.	Piyanka Singh	BA-20-177	Piyanka Singh
21.	Ashish kumar sahoo	BA20-113	Ashish kumar sahoo
22.	Prativa Samantaray	BA-20-285	Prativa Samantaray
23.	Swagatika Malik	BA20-075	Swagatika Malik
24.	Bisista pradhan	BA20-186	Bisista Pradhan
25.	Subham Barik	BA20-192	Subham Barik
26.	Akash dash	BA20-058	Akash dash
27.	Manoj sahoo	BA20-041	Manoj sahoo
28.	Pinky nanda	BA20-034	Pinky nanda
29.	Manasi das	BA20-040	Manasi das

SUPERVISOR

PROJECT REPORT

ON

ODIA SAHITYARE SHRI JAGANNATH

SESSION: 2022-23

PREPARED BY:

DEPARTMENT OF ODIA

PATTAMUNDAI COLLEGE, PATTAMUNDAI

KENDRAPARA, ODISHA-754215

REPORT

A Project on **"Odia Sahitya re Shri Jagannath"** was prepared by student of +3 6th Semester Odia Honors, during the month of March, 2023. 30 nos. of student participated on Project work. They collected several resource materials on the concern subject from different books, research papers of Odia Literature. The project paper is carried out under the supervision of Pramod Kumar Swain, Reader in Odia. The Project paper is genuine.

Principal
Pattamundai College

IQAC Co-ordinator
Pattamundai College

Supervisor

ସୂଚୀପତ୍ର

ବିଷୟ

କ୍ର.ସଂ.

୧- ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ

୨- ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସଂଜ୍ଞା ଓ ସ୍ୱରୂପ

୩- ଅଭିଲେଖରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ

୪- ପାଳିଭାଷା ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ

୫- ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କାବ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ

୬- ନିଷ୍କର୍ଷ

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପରିଭାଷା:

ଜୀବସୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ମନୁଷ୍ୟ ସୋପାନ ସୃଷ୍ଟିର ଶେଷ ଅନୁକରଣ ପ୍ରିୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁକୁ ଅନୁକରଣ କରିବା ତାହାର ଏକ ସ୍ୱଭାବ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ଏହି ଅନୁକରଣ ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଏବଂ କେବଳ ମୃତ୍ୟୁରେ ପରିସମାପ୍ତ ଘଟେ । ମନୁଷ୍ୟ ତାର ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଜୀବନବୃତ୍ତିରେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିଥାଏ । ଏବଂ ସମାଜର ରୀତିନୀତି, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର, ତାହାର ଭାଷା ଓ ଭୋଗବିଳାସ, ଜୀବନଶୈଳୀ ଶିଖିବା ଶିଖାଇବା । କାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ସମୟକ୍ରମେ ରୁଚି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ । ସମୟକ୍ରମେ ମନୁଷ୍ୟର ଏହି ସମସ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭକରେ । ମନୁଷ୍ୟର ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ସ୍ୱୀକୃତି ସ୍ପଷ୍ଟତା ନାହିଁ, ଅତଏବ ସମସ୍ତ ଭାବର ସମାଜରେ କୌଣସି ନିଜସ୍ୱ ସାଧନ ସ୍ପଷ୍ଟତା ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର "ଆତ୍ମପ୍ରତି ଆତ୍ମବୋଧ" ହିଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦାୟୀ । ଆତ୍ମ ପ୍ରତି ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ନହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ମୁକ୍ତରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ସାମାଜିକ ବିଶୃଙ୍ଖଳତାରେ ଆତ୍ମବୋଧ କେଉଁଠି ମୂଲ୍ୟାୟନ ଭାବରେ ଦେଖାଦିଏ । ସାହିତ୍ୟ ଓ ଶିଳ୍ପ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେଉଁଠି ସମସ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନର ପୋଷ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଭିତରେ ପ୍ରତି ଅନେକ ସମୟରେ ସେ ଉଦାହରଣ ଅଛି । ଅନୁକରଣ କରି ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ବିଶ୍ୱ ପ୍ରକୃତି, ଈଶ୍ୱର, ମାନବ ଓ ଜୀବଜଗତ ଓ ସମସ୍ତ କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ସାହିତ୍ୟର ସାମଗ୍ରୀ । ଏହା ଲେଖକମାନେ ସାହିତ୍ୟକାର କଳ୍ପନା ଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ରିତ କରାଇ ତାହାକୁ ରୂପ ଆରୋପଣ କରେ ଲେଖକମାନେ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ସାହିତ୍ୟ ମାନବିକ ବେଦନାର ମାନବିକତାକୁ ଓ ସୁନ୍ଦରତା ବିଷୟ ସାହିତ୍ୟ ଉଦ୍ବୋଧିତ କରିଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି :

ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ "ସାହିତ୍ୟ" ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଏକ ଆଧୁନିକ ଶବ୍ଦ । ଏହି ଅର୍ଥରେ ପୂର୍ବେ "କାବ୍ୟ" ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ "କାବ୍ୟ" ଶବ୍ଦ ତାର ବ୍ୟାପକତା ହରାଇଛି । "ସାହିତ୍ୟ" ଶବ୍ଦର ସମଗ୍ର ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ନିଜର ସତ୍ତା ହରାଇ ବସିଛି । ସାହିତ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଥମେ କୁନ୍ତକ "ସାହିତ୍ୟ" ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ଶବ୍ଦ

ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କଲା, ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜଙ୍କ ସମୟରେ "ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ" ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମକରଣ।

"ସାହିତ୍ୟ" ଶବ୍ଦଟି "ସହିତ" ଶବ୍ଦରୁ 'ଯ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ ହୋଇ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି। "ସହିତ" ଶବ୍ଦର ସାହିତ୍ୟର ସଂଜ୍ଞା ନିର୍ଣ୍ଣୟରୁ ଯୋଗ କରିବା ଲାଗି ଏହା ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନରୁ କରାଯାଇଛି। ସେତେବେଳେ ସାହିତ୍ୟ ହିତରେ ସହ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାହିତ୍ୟ। ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଜନତାର ହିତ ସାଧନ କରେ ବୋଲି ତାକୁ ସାହିତ୍ୟ କୁହାଯାଏ। କିନ୍ତୁ ଏହା ସବୁ ସମୟରେ ନୁହେଁ। ସହିତର ଅନ୍ୟ ଏକ ଅର୍ଥ ହେଉଛି "ମିଳନ"। ମିଳନ ଅର୍ଥରେ "ସାହିତ୍ୟ" ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାରର ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି। ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ସାହିତ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଏହିଭଳି ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ଯାହା ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଏବଂ ରାଜଶେଖରଙ୍କ "ସାହିତ୍ୟ" ଶବ୍ଦର ସାହିତ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଯୋଗାଇ। ଅନେକ ଅର୍ଥ ପାଇଲେ ସାହିତ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଭିତରେ କୌଣସି ମିଳନର ଭାବ ରହିଛି। ଏହା କେବଳ ଭାବରେ ଭାବ, ଭାଷାରେ ଭାଷା ଶବ୍ଦରେ ଶବ୍ଦର ମିଳନ, ତାହା ନୁହେଁ। ମନୁଷ୍ୟ ସହିତ ମନୁଷ୍ୟର, ଅତୀତ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଦୂର ସହିତ ନିକଟର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଯୋଗ ସାଧନ ସାହିତ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାରି ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ। ଯେଉଁ ଦେଶରେ ସାହିତ୍ୟର ଅଭାବ ସେ ଦେଶର ଲୋକ ପରସ୍ପର ସଜୀବ ବନ୍ଧନରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ନୁହେଁ। ସେମାନେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ। ସାହିତ୍ୟରେ କେବଳ ଚିନ୍ତା ଦିଗରୁ ସେପରି ମିଳନ ଘଟିଥାଏ। ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରୁଷରେ ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯୋଗ ସାଧନ କରାଇଥାଏ।

ସାହିତ୍ୟର ସ୍ୱରୂପ :

ସାହିତ୍ୟ ମସ୍ତିଷ୍କର ସାମଗ୍ରୀ ନୁହେଁ, ହୃଦୟର ସାମଗ୍ରୀ। ଏ ସୋଲୁଲିତ ଯୋଗୁଁ ହୃଦୟ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଲାଗି ତାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଷେତ୍ର କଳ୍ପନାର ଲୀଳାଭୂମି ହେଉଛି ହୃଦୟ। କଳ୍ପନାର ଅବଲମ୍ବନ ଯୋଗୁଁ ସାହିତ୍ୟ ହୃଦୟ ତଳେ ସୃଷ୍ଟିର ଭାବରେ ବାସ୍ତବତାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ। ପୃଥିବୀର ଗୁଣ ବାସ୍ତବତା ଗ୍ରହଣ କରିବା ହୃଦୟ ପକ୍ଷରେ ସହଜ ନୁହେଁ। ମଣିଷ ସେଥି ପାଇଁ ବାସ୍ତବ ଜଗତ ଭିତରେ କେତେକ ସୁଧା ଭୁଲିଯାଇ କରିବା ପାଇଁ ଆଉ ଏକ କଳ୍ପ ଜଗତ ଭିତରେ କେତେବେଳେ ସେ ଅବଗାହନ ହୋଇଥାଏ। କେତେବେଳେ କଳ୍ପ ଜଗତ ଭିତରେ କିଛି ବିଶ୍ରାମ କରିବାକୁ ଚାହିଁଥାଏ। ବାସ୍ତବତା ଠାରେ ଦୂରୀଭୂତ।

ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ ଆବେଗ ସ୍ଵାଧୀନତାରେ ସେ ନାନା ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷାକୁ ପୂରଣ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ସମସ୍ତ ସ୍ଵପ୍ନ ଅବଚେତନରେ ଅବଦମିତ ହୋଇଯାଏ। କେବଳ ସେ ଏହା କଳ୍ପନା ଜଗତ ଭିତରେ ହିଁ ତାଙ୍କ ସ୍ଵପ୍ନ ପୂରଣ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ। ଯଦି କଳ୍ପନା ଜଗତରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତିର ରୂପାୟନ କରିପାରନ୍ତି ହୋଇପାରେ। ଏହି ଜଗତ ଭିତରେ ହିଁ ସେ ଖୁସି। ସାହିତ୍ୟର ମାଧ୍ୟମ ଗଦ୍ୟ-ପଦ୍ୟ ରଚନା କରି ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପ୍ରିୟ ମାନବର ଜୀବନର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି କରେ।

ସାମାଜିକ ନିୟମ ଭିତରେ ଅବଦମିତ ହୋଇଥିବା ଭାବନା ପ୍ରକାଶ ପାଏ। ସାହିତ୍ୟ ଓ ଶିଳ୍ପ ମାଧ୍ୟମରେ ସେହି ସମସ୍ତ ଅବଚେତନର ମୁକ୍ତି ଘଟେ। ଏହି ଅବଦମିତ ଭାବନା ହିଁ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରେରଣା। ଫ୍ରଏଡଙ୍କ ମତରେ ଶିଳ୍ପୀ ବା ସାହିତ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟାର ଅନୁଭୂତି ପ୍ରକୃତି ପାଏ। ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଯୌନ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦ୍ଵାରା ପ୍ରଭାବିତ, ଅର୍ଥାତ୍ ଅନୁଭୂତିର ରୂପ-ରସ-ଗନ୍ଧ-ସ୍ପର୍ଶ-ଶବ୍ଦର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ଏବଂ ପ୍ରକୃତି ସମ୍ଭୋଗ ମାନବର ଲୀଳାରେ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ।

ମନସ୍ତତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରକୃତି ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ସାହିତ୍ୟକୁ ଗୁରୁତ୍ଵ ଦେଇ ବିଚାର କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ଵ ଅନୁଭୂତିରେ ଏହି ସମସ୍ତ ଅବଚେତନ ମନରେ ଅବଦମିତ। ଏହିପରି ଶିଳ୍ପୀର ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ଵିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତିପାଦନ କରେ। ତାହା ତାଙ୍କ କଳ୍ପନା ଦ୍ଵାରା ଅନୁଭୂତିର ରୂପ ପ୍ରକାଶ କରେ, ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ହୁଏ।

ଗ୍ରୀକ ଦାର୍ଶନିକ ପ୍ଲାଟୋ। ତାଙ୍କ ମତରେ ସାହିତ୍ୟ ଅନୁକରଣ ମାତ୍ର। ସେ କହନ୍ତି ପ୍ରକୃତିର ଏକ ଅନୁକରଣ ବା 'Imitation' ମାତ୍ର। ଅନୁକରଣ କେବଳ ଦୋଷଯୁକ୍ତ ନାହିଁ। ତାଙ୍କ ମତରେ ଆଦର୍ଶ ରୂପ ପ୍ରଧାନ ଆଦର୍ଶବାଦ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅସତ୍ୟ। ସେ କେବଳ ତାଙ୍କ ଏକ ପ୍ରତିରୂପ ମାତ୍ର। ଏହା ବିଷୟରେ ଦୁଇଥର ଦୂରତ୍ଵ କରିଥାଏ। ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ବା ଜଗତକୁ ନିଜସ୍ଵ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିପାରି ନାହିଁ। ତାହା ସେ ଆଦର୍ଶ ରାଷ୍ଟ୍ରରୁ କବିଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ଆସିବା ଲାଗି ସେ କବିତା ଦ୍ଵାରା ନିର୍ବାସିତ କରି ହିଁ ଦେଇଥିଲେ।

ଆଭିଜାତ୍ୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ :

ଓଡ଼ିଆ ଆଭିଜାତ୍ୟର ରୂପ ଯୋଗାଇବା ସହିତ ଆଦ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଜନନ ରାଜା ଗଜପତି କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ। ତାଙ୍କ ପରେ ଶାସନ ଆଭିଜାତ୍ୟକୁ ଯୋଗ ଦେଇ, ସେ

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଗୁଣ ଗାଉଛନ୍ତି । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ ସେ ଭାଗବତକୁ ଲୋକଗୀତ ରୂପରେ ବିଶେଷ ଭାବେ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରିରୁ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଶିଖିଲେ ଯାହାକି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଅଂଶ ।

ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ :

ମହାକବି ସାରଳା ଦାସ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମୟର ଏବଂ ଆଦିକବି ରୂପରେ ସାରଳା ଦାସ ନାମରେ ପରିଚିତ । ପ୍ରଥମ ମହାଭାରତର ଲେଖକ ଭାବରେ ମହାଭାରତ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଶାର ଘରେ ଘରେ ପରିଚିତ ହୋଇଥିବା ସହିତ ତାଙ୍କର କବି ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜନୈତିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସ୍ଥିତିକୁ ମହାଭାରତରେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରିଛନ୍ତି ଯାହା ପାଠକଙ୍କ ମନରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ । ଏହି ସାରଳା ଦାସ ମହାଭାରତରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟ ଦେବତା ରୂପେ ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ମହାଭାରତର ମୁଷଳି ପର୍ବରେ ବଳଭଦ୍ର, ସୁଭଦ୍ରା ଓ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ କଥା କହିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅବତାର ନାରାୟଣ ରୂପ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ବୌଦ୍ଧରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ସାରଳା ଦାସ ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ରୂପେ ତାଙ୍କ ଗୀତିମାନଙ୍କରେ ସ୍ଥାପିତ କରାଇଛନ୍ତି । ମହାଭାରତରେ ମୁଷଳି ପର୍ବରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦେହତ୍ୟାଗ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ କବି ସାରଳା ଦାସ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ବଡ଼ଦେଉଳର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଏକ ଜାତୀୟ ମହାକାବ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିଛନ୍ତି ।

"ଜଗତ ଆକାରରେ ବିଷ୍ଣୁ ବିହରିବୁ
ବୁଦ୍ଧରୂପ ଧରି ଭକ୍ତଜନଙ୍କୁ ପାଳିବୁ ।" (ମୁଷଳି ପର୍ବ)

"ଏଣୁ ଆରୁ ବଳଭଦ୍ର ସୁଭଦ୍ରା ସହିତେ
ଏଣୁ ଦେବଦାରୁ ରୂପ ସାରଳା କହନ୍ତି ।
ଏଣୁ ନୀଳାଦ୍ରିବିହାରୀ ନାମେ ଜଗନ୍ନାଥ
ବୌଦ୍ଧରୂପେ କଳିଯୁଗେ ମହିମା ବିଖ୍ୟାତ ।"

ବୁଦ୍ଧରୂପୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସାରଳା ଦାସ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଆରାଧ୍ୟ କରି ନୀଳମାଧବ ନାମ, ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ, ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ଶବରୀ ନାରାୟଣ "ପତିତ ପାବନ" ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମିଳନରୁ ମୈତ୍ରୀ ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତିର ପରିଚୟ ମିଳେ ।

ପଞ୍ଚସଖା ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ :

ସାରଳା ଯୁଗ ପରେ ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗରେ ଭକ୍ତି ଭାବନାର ଉନ୍ମେଷ ଘଟିଥିଲା। ଏହି ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମହିମା ଭକ୍ତି ଭାବନାର ପରିଚୟ ମିଳେ। ଏହି ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗରେ ବଳରାମ ଦାସ, ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ, ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସ, ଶିଶୁ ଅନନ୍ତ ଦାସଙ୍କ ରଚନାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରତି ଭକ୍ତିଭାବନାର ପରିଚୟ ମିଳେ। ଏହି ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗକୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଯୁଗ ଭାବରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଏ।

ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ବୈଷ୍ଣବୀୟ, ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, ଶୈବ ଓ ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ ଓଡ଼ିଆ ନିର୍ଗୁଣ ତତ୍ତ୍ୱ, ଭାଗବତ ଗୀତା, ମହାଭାରତ ପୁରାଣ ଆଦି ଭକ୍ତିଭାବର ମଧୁର ସମନ୍ୱୟ ଘଟିଅଛି। ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ସ୍ୱରୂପ ଓ ଆକାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖକଙ୍କ ଭକ୍ତିଭାବ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍କିତ କରିଅଛନ୍ତି। ନିର୍ଗୁଣ ଶୂନ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଶୂନ୍ୟ, ଜୀବ ଓ ଭକ୍ତିରେ ନିବାରି ଉପାସନା। ପ୍ରକୃତି ଓ ତାଙ୍କ ବିଭୂତି ମଧ୍ୟ ଲୀନ ହୋଇଯାଉଥାଏ। ଏହି ତତ୍ତ୍ୱକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଥିଲା ପଞ୍ଚସଖା ସାଧକଙ୍କର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ। ଉତ୍କଳୀୟ ନିର୍ଗୁଣ ଧର୍ମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବା ମହିମା ଭିତରେ ଏହି ପଞ୍ଚସଖା। ଯୋଗୀ ସାଧକମାନେ ଏବଂ ଯୋଗଯୋଗକୁ ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ଉପାସନା କରି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଚେତନା ପରମ ଆତ୍ମାକୁ ପରିଚୟ କରିଛନ୍ତି। ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଚେତନା ଆଧାର କରି ଏହି ପଞ୍ଚସଖା ଗୋଷ୍ଠୀ ପୁରାଣ, ଗୀତା, ସଂହିତା, ମାଳିକା, ଚଉତିଶା, ଉପନିଷଦ, ବୋଲି, ଗୁପ୍ତ ଭାଗବତ, ଭଜନ, ସ୍ତୁତି, ଜଣାଣ, ଗୀତିକାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ।

୧. ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ :

ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗର ପ୍ରଥମ ସଖା ବଳରାମ ଦାସ ଥିଲେ ରଚନା ପ୍ରତିଭା ସମ୍ପନ୍ନ ସାଧକ। ତୁଳସୀ - ବାଲ୍ମୀକି ବଳରାମ ଦାସ "ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ"ରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ବନ୍ଦନା କରି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭାବନାକୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମ ବହୁଳ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ରଚିତ ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ପୁସ୍ତକର ନାମ "ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ" ରଖିଛନ୍ତି। ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟଟିକୁ ମଙ୍ଗଳାଚରଣ ଅଧ୍ୟାୟ ରୂପେ ରଚନା କରି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଗାନ କରିଛନ୍ତି। 'ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ'

ଆଦିକାଣ୍ଡ ଓ ଉତ୍ତରାକାଣ୍ଡରେ ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତୁତି ପ୍ରସଙ୍ଗ ରହିଛି ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଦରେ ଭକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି ।

ଯଥା - ୧ - " ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି
ଭକ୍ତ ଦିବାକର ସୁଁ ଆଦ୍ୟ ସ୍ତୁତି କରି ।"

୨ - " ଜଗମୋହନ ବୋଲି ଏହି ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥ
କହୁଥାଇ କହି ଶ୍ରୀ ନୀଳଗିରି ଜଗନ୍ନାଥ ।"

ଉତ୍କଳୀୟ ବଳରାମ ଦାସ ଏଥିରେ ଆଦିଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର କୃପାସିନ୍ଧୁ ଭକ୍ତ ଓ କବି । ରାମାୟଣ ସୃଷ୍ଟିର ରଚନା କରନ୍ତି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ । ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର "ରାମାବତାର" ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଇ ରାମାୟଣ ଆରମ୍ଭରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରଶଂସନ କରିଥିବାରୁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ "ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ" ବୋଲି ନାମିତ କରାଯାଇଛି ।

" ଯେଉଁ ଜଗନ୍ନାଥ ଲୀଳା ଦେଖି ମତି ,
ନୀଳଗିରି ପବିତ୍ର ଅପୂର୍ବ ବିଦ୍ୟାପୁରୀ ॥
ଭୁବନ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଯେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଆଦ୍ୟ ।
ଜାଣି ଆମ୍ଭର କାଳ ଦେଖାଏ ପଦ୍ୟ ।
ନନ୍ଦନ ପ୍ରକାଶ କି ମହିମାର ବାଣୀ ,
ଦିବ୍ୟ ଜନ୍ମକ ଦ୍ୱିଜେ ଆତ୍ମର ଭାବ କରି ॥ "

କବି ବଳରାମ ଦାସ ଏହିପରି ଭାବରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସେହିପରି ଅନେକ ଅନେକ ଜାଗାରେ ସେ ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ସନ୍ଥ - ପ୍ରାଣୀ ଆକାର ମୂର୍ତ୍ତି ହୋଇଛି ବୋଲି ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳୀୟ ବଳରାମ ଦାସ ତାଙ୍କ ଅମର କୃତି "ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ" ରଚନା କରିଥିଲେ ନାନାରେ ଆପଣ ଆକାର ନେଇ ସେଠା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ - ବାଣୀ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ବଳରାମ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରେ ଦେବଭାଷିକ ଓଡ଼ିଆରେ ଏକ ଅମର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ବଳରାମ ଦାସ "ଜଗମୋହନ ବୋଲି" "ବେଦାନ୍ତସାର" "ଭାବସମୁଦ୍ର" ଆଦି ରଚନାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନନ୍ତ ଅନୁଭବ ପ୍ରକାଶ କରି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ "ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ" ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଏହିପରି ବଳରାମ ଦାସ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରେ ମୁକ୍ତି ଲଭିଥିଲେ ସମାଜର ମୁକ୍ତି ନିମନ୍ତେ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଚିନ୍ତାରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ।

ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ "ଭାବସମୁଦ୍ର"ରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନିରାକାର, ଅରୂପ, ନିର୍ଗୁଣ ବୋଲି କହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କୁ ସାକାର, ସଗୁଣ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି। "ଭାବସମୁଦ୍ର"ରେ ଏହାର ଭାବଗତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦିଗର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି। ଏଥିରେ ସେହି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଏହାର ସାର ତତ୍ତ୍ୱ କରିବା ପାଇଁ ଚିନ୍ତା ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଦେଇ ଏହାର ପ୍ରକାର କରିବାରେ ସଫଳ ହୋଇଛି।

ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ, ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତ ଗୀତା, ଗୁପ୍ତଗୀତା, ବେଦାନ୍ତସାର ଗୁପ୍ତଗୀତା, ବେଢା ପରିକ୍ରମା, ଭାବସମୁଦ୍ର, କମଳଲୋଚନ, ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଭାବନାର ପରିଚୟ ମିଳେ। ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କବିଙ୍କର ଭକ୍ତି ନିବେଦନରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦୈବିକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସାଧନାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ।

୩. ~~ଅତିବଡ଼~~ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ :

ଓଡ଼ିଶାର ଜନଜୀବନକୁ ଭକ୍ତିମାର୍ଗରେ ପରିଚାଳିତ କରି ଦିବ୍ୟ ଜୀବନଯାପନ କରିବାର ମାର୍ଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥିଲେ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଅତିବଡ଼ି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ। ତାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୃତି ଭାଗବତରେ ଏହି ଆଦର୍ଶ ପରିସ୍ଫୁଟ। ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ଏହି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିର୍ଗୁଣ ଭକ୍ତିଭାବନା ଓ ସଗୁଣ ଉପାସନାର ମଧୁର ସମନ୍ୱୟ ହୋଇପାରିଛି। ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧରେ ଉଦ୍ଧବ ଗୀତାରେ ମଧୁର ଭାବପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ଓ ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧରେ ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଜ୍ଞାନଭକ୍ତିର ପରିଚୟ ମିଳେ। ନିର୍ବିକଳ୍ପ ନିର୍ବିଶେଷ ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଉପାସନା କରିବା ନିମିତ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧରେ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଉପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି। ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଉପାସନା ନିମିତ୍ତ ଭକ୍ତିକୁ ସାଧନା ମାର୍ଗ ଭାବରେ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି। ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତରେ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ହେଉଛନ୍ତି ଯୋଗଲୀଳାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋଲୋକବିହାରୀ ନିତ୍ୟରାସ ବିହାରୀ।

''ଆଣ୍ଠୁକୁଣ୍ଡି ପାଶେ ରହି, ଚାହିଁବୁ ନାମ ଘେନୁ
ସଚିଦାନନ୍ଦ ଶୁଦ୍ଧ ଦେହ ପାଇବ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଅଚ୍ୟୁତ ଜଗନ୍ନାଥ ବୋଲି ନାମ
ହାଡ଼ାକୃଷ୍ଣ ଧନ ତୁ ଧରନ୍ତୁ ବାଳ ।''

ଶ୍ରୀଧାରକୃଷ୍ଣ ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗରେ ହାଡ଼ାକୃଷ୍ଣ ମୁକ୍ତମନଙ୍କୁ ଜଣାଯାଉଥିବା ନିଜ ବେଳେ ଜଣାଇଥିଲେ ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରିୟ ଗୋପୀଭକ୍ତ ହୋଇଥିବା, ସେହିଭଳି ଗୋପଲୀଳା ନାମ୍ନୀତ ହାଡ଼ାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମୁକ୍ତ ଲୀଳା ବିଳାସକୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ନିତ୍ୟ ଓ ଗୋପୀଭାବକୁ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଧାମରେ ଆରୋପିତ କରି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଭାଗବତ ଲେଖିଲେ ବହୁ ସଙ୍ଗୀତ ରଚିତାବଳି ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ''ତୁଳସୀଭେଳା'' ଗ୍ରନ୍ଥରେ କବି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଭାବରେ ପୁରୁଷ ଭାବରେ ସ୍ତୁତି କରିଛନ୍ତି ।

''ଜୟ ୪ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ! ପୁରୁଷ ପ୍ରଭାତ ଆରାଧ୍ୟ''
''ବୃନ୍ଦାବନେ ନିତ୍ୟବାସ, ନିତ୍ୟଲୀଳ ପାରମ୍ପର୍ଯ୍ୟ''

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଗୀତରେ ବନ୍ଦନା କରାଯାଇଛି ଓ ନୀଳାଦ୍ରି ବିଳାସରେ ମାନୁ ସିନ୍ଧୁ ଜୈମିନୀ ପୁରାଣରେ ଆଧାରରେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର ଓ ୪ ବେଦରେ ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରାଯାଇଛି । ''ନିତ୍ୟଗୁପ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି'' ଗ୍ରନ୍ଥରେ କବି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନିତ୍ୟ ଗୋଲୋକର ନାଥ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳଙ୍କୁ ବୋଲି ନିଜ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଜାହିର କରିଛନ୍ତି । ''ଦାରୁ ଭାଗବତ'' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ପିଣ୍ଡକୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି ଓ ସେହି ପିଣ୍ଡ ଭିତରେ ବିରାଜିତ ହୃଦୟ ପୁରୁଷ ହେଉଛନ୍ତି ନୀଳକନ୍ଦରସ୍ଥ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ।

''ନ ଜାଣି ଦେହଭାଣ୍ଡ କଥା । ନୀଳକନ୍ଦରେ କାହୁଁ ଗଲା ।
ହୃଦରେ ସ୍ଥିତି ନ ଜାଣିଲୁ । ନ ଜାଣେ କେଉଁ ଆଦ୍ୟ ହେଲା ।
ଭାବରେ ଭଜନ୍ତି ଯେହି । ତାହା ଜାଣିଲେ ଦେହୁ ଛୁଟି ।''

୩. ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ :

ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ମହାପୁରୁଷ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କର ଲେଖନୀ ଲେଖାରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଭକ୍ତି ପ୍ରାଣରେ ଭରିଯାଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନିଜକୁ ଗୀତରେ ବନ୍ଦନା କରି ସେହି ଆରାଧ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ଶୂନ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ''ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଗୀତା'' ରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

"ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଗୀତା" ପ୍ରେମଭକ୍ତି ମାର୍ଗରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଲୀଳାର ନିଗୂଢ଼ତତ୍ତ୍ୱ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

"ଜୟନ୍ତୁ ଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ । ମୋ ପ୍ରଭୁ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମରୂପ ।
ଭାବରୁ ଜନ୍ମ ଦାରୁ ନାହିଁ । ସେ ଦାରୁ ଜେ ବୁଝିବ ପାରି,
ଭାବେ ହୃଦୟରେ ଧ୍ୟାନେ । ଏବେ ସ୍ମରିବି କିପରି ।

"ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଗୀତା"ର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ୱରୂପରେ ନିତ୍ୟ ନୀଳାଚଳ ଧାମର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଦିଆଯାଇଛି । "ଅର୍ଜୁନ ଭକ୍ତି ଗୀତା"ରେ ମାଧବଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଗୁରୁ କରି ତାଙ୍କଠାରୁ ମନ୍ତ୍ରଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଉଲ୍ଲେଖ ।

"ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ସାରା ଶ୍ରୀହରି କହି, ଗୁରୁରୂପ ଦେଲେ ଶୁଣାଇ ।
ନାହିଁ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମୋହରେ ପଡ଼ି । କି ସାର ଦୀକ୍ଷା ଜାଣାଇ ସେହୁ ।
ଗୋପାଳ ଅଷ୍ଟାଦଶର ମନ୍ତ୍ର । ମୋତେ ଦୀକ୍ଷା ଦେଲେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ।
ମଧ୍ୟ ଭାବରେ ମୋ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ସେହି । ଉପଦେଶ ଦେଲେ କର୍ଣ୍ଣରେ କହି ।
ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସେ ମୋହର ଗୁରୁ । ଉପଦେଶ ମୋର ସଦାଗୁରୁ ।"

କବିଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଗ୍ରନ୍ଥ ହେଉଛି "ରାସ"ରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ବିହାରଲୀଳା ଭାବରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଏବଂ ରାଧିକା, ସୁଭଦ୍ରା ଓ ଶ୍ରୀଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଭେଦତ୍ୱକୁ ମଧ୍ୟ ପରିକଳ୍ପନା କରାଯାଇଛି । ଏହାଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥର ଆରମ୍ଭରେ ରଚିତ "ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ ମାଳିକା"ର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ କବି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବନ୍ଦନା କରିଛନ୍ତି । ମାଧବଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଭଜନ ଗୀତରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନିର୍ଗୁଣ ପରବ୍ରହ୍ମ ଭାବରେ ପରିକଳ୍ପନା କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୀତରେ ତାଙ୍କର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଭକ୍ତିଭାବନାର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ ।

୪. "ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ" ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ :

ପଞ୍ଚସଖା ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାଧକ ମହାପୁରୁଷ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ପରମଭକ୍ତ ଥିଲେ । ନିର୍ଗୁଣ ଓ ସଗୁଣ ଭକ୍ତି ପରମ୍ପରା ଅନୁଭବ ବିଶ୍ୱାସୀ ଥିଲେ । ସଗୁଣ ଓ ନିର୍ଗୁଣ ନିର୍ବିକାରରେ ଏକ ପରମବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ମହିମା ପ୍ରତିପାଦନ କରି ସାମାଜିକ ମଣିଷକୁ ଭକ୍ତମାର୍ଗରେ ମୁକ୍ତିପଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଭକ୍ତି ସାଧନାରୁ ଜାଣିହୁଏ "ଶୂନ୍ୟଭକ୍ତି ଗୀତା"ରେ ସଗୁଣ ଓ ନିର୍ଗୁଣକୁ ମୋହିତ ଭାବରେ

ପ୍ରକୃତି ସେହା ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ସେ ନିର୍ଗୁଣ ଅଦ୍ୱୈତ ସ୍ୱରୂପ । ନିରାକାର ହୋଇଥାଇ ରୂପ, ଗୁଣ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ରୂପରେ ଦେଖା ଦେଉଛନ୍ତି । ନିର୍ଗୁଣ - ସଗୁଣ ହୋଇ ଲୀଳାର ଭିତରେ କି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଆକାରରେ ପ୍ରକଟ ହୋଇଥିଲେ । "ସୁନ୍ୟସଂହିତା"ରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆର [illegible] ଶୂନ୍ୟପୁରୁଷ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ କୌଣସି ହୋଇ ଦେଖିନାହାନ୍ତି । ନିଜେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହୁଛନ୍ତି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଓ ପ୍ରକୃତି ଆତ୍ମାମାନଙ୍କର ଆତ୍ମାରୂପ ସମୁଦ୍ରତୀରରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ସେବକ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି "ଶୂନ୍ୟସଂହିତା"ରେ ।

ପାରୁଜନ୍ମ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଦ ପଦ୍ମରେ ଜଗନ୍ନାଥ କରି ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ତାଙ୍କରୁ ମିଳନ୍ତି ହେଉଛନ୍ତି ବୋଲି ସେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

"ଆଜନ୍ମର ଧନ ଜାଣି ପାରୁଜନ୍ମ
ଭକ୍ତିଭାବରେ ଜୋଡ଼ି
ଶ୍ରୀପୁର ଧାମରେ ଲୀଳାକୁ ନିରନ୍ତ
ନିଜେ ହରି ଲେଖିଲେ ।"

ଭଗବାନ ଜୟଦେବଙ୍କ ଲେଖନୀ "ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ"ର ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ନୀଳାଚଳ ଲୋକରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ବିଷୟରେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ନିଜ ସ୍ୱ-ଇଚ୍ଛାରେ ସେ ନୀଳମାଧବ ରୂପରେ ପୂଜା ପାଉଥିଲେ ଆଉ ପରେ ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ପାଇ ଦାରୁ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଆଣି ମନ୍ଦିରରେ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଆଜିଠାରୁ ଦାରୁ ରୂପରେ ପରିଚିତ ହେଲେ ଓ ସେହିଠାରେ ପୂଜା ପାଇଲେ । ସେ ନୀଳାଚଳଧାମ ଓ ନିରାକାର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

"ଆଜିଯାଏ ନିରାକାର ତୁ ଆଦ୍ୟ ହୋଇଥାଉ,
ଆଲୋକ ଆତ୍ମା ମୋର ଅନ୍ଧକାର ନାଶୁ ।"

ଭକ୍ତକବି ସାଲବେଗ ଆଦ୍ୟ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ "ଭାଗବତ"ରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର, ସୁଭଦ୍ରା ଆଦିଙ୍କର ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ପରିବେଷଣ କରିଛନ୍ତି । "ଜ୍ଞାନଦୀପ ଗୀତ"ରେ ଅର୍ଜୁନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଉପଦେଶରେ ଭୁଲିରେ ସେ ଜୀବନକୁ ପ୍ରାଣାନ୍ତରେ ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ କ୍ଲୀଂ, ହ୍ରୀଂ, ଶ୍ରୀଂ ରୂପରେ ଏବଂ "ଆତ୍ମାର ସଂହିତା"ରେ

କବି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ସାକ୍ଷୀଗୋପୀ ପୂର୍ଣ୍ଣବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । "କଳିଯୁଗ ଗୀତା"ରେ କବି ପୌରାଣିକ ପୁରୁଷମାନ ଦେଇ ଉଦାହରଣକୁ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆଗରେ ଭୋଗ କରିଛନ୍ତି । "ନବ ନିତ୍ୟଲୀଳା"ରେ କବି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ନିତ୍ୟ ଗୋଲୋକ ଏବଂ ବୈକୁଣ୍ଠ ଧାମ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଶୂନ୍ୟପୁରୁଷ ଭାବେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । କବି ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ ଭାବରେ ଅନେକ ଭଜନ ଜଣାଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଆଦି ଭକ୍ତି ସାଗରର ପାଲଟିଯାଇ ଥିଲେ ।

୪. ରୀତି ସାହିତ୍ୟ ଧାରାର ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ :

ଏହି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସରେ ରୀତି ଯୁଗ ନାମ । ଏହି ଭକ୍ତିପ୍ରାଣ ସମୟରେ ରୀତି ଯୁଗ ନାମ ତାଙ୍କ କବିଷ୍ଣୁ କବି ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଶୈଳୀଗତ ସାଧନାରେ ଭକ୍ତିରସ ନିର୍ଗୁଣ ଓ ସଗୁଣ ସ୍ୱରୂପ ଭଳିର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇଥାନ୍ତି । ଦୀନକୃଷ୍ଣ, ଉପେନ୍ଦ୍ର, ଅଭିମନ୍ୟୁ, ସାଳବେଗ ପ୍ରମୁଖ କବିଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଭାବ ଭକ୍ତି ସମ୍ପୃକ୍ତ ଭାବରେ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । "ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ"ରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ରୂପକୁ ଓ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଭାବରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । କବି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯିବା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଗଗନ, ସମୁଦ୍ର, ପର୍ବତ ଆଦିଙ୍କର ଉପମାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର "ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି"ରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ - ରାଧା ସମ୍ବାଦ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ନିଜ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କଳିଯୁଗରେ ଦାରୁମୂର୍ତ୍ତି ରୂପେ ଜଗନ୍ନାଥ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

"ନୀଳ ଶଇଳ ଶୋଭିତ ଶ୍ରୀହରି ବିନ୍ଦୁ ସାଗରରେ ବସିଲେ
ଚାରିଯୁଗରେ ଆସିଲେ ଦାରୁରୂପରେ ରହି ଜଗତ୍ପିତା ରୂପରେ,
ଲୋକେ ଦେଖନ୍ତି, ତେବେ ନିଜ ରୂପେ ରହିଲେ,
ନିତି ନିତି ଦେଖି ଶ୍ରୀନୀଳାଚଳରେ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ରୂପେ ଅଛନ୍ତି ।"

କବିସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ ରଚିତ "ଜଗନ୍ନାଥ ଗୀତ"ରେ ସେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ନୀଳାଚଳ ମଣ୍ଡଳୀ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସେହି ନିତ୍ୟସ୍ଥଳୀରେ ଚାରିଯୁଗର ମୂଳପ୍ରକୃତି ରୂପ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ବିଜେ କରିଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକଥା ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଗୀତ ବର୍ଣ୍ଣନା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଛି । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସାଂସ୍କୃତିକ ଗୁରୁ "ଭାଗବତ"ରେ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସର୍ବାନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଓଡ଼ିଆ ଜାତି

ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ସହାୟତାରେ ପାଠକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ ଏହିପରି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଓ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ଭଳି ପଞ୍ଚସଖା ମାନଙ୍କ ସମୟରେ ରଚିତ ବିଭିନ୍ନ ପୋଥିମାନଙ୍କରେ , ମାଦଳାପାଞ୍ଜି ଓ ଅନେକ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଚଉପଦୀ , ଜଗନ୍ନାଥ ଗୀତା , ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଗୀତା , ଗୁପ୍ତଭକ୍ତି ଗୀତା , ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରମାହାତ୍ମ୍ୟ , ଦେଉଳତୋଳା ଚଉପଦୀ , ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ ମାଳିକା ଆଦିରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହିମା ଆଦି ସୂଚନା ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ,

ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ :

୧- ପ୍ରାକ ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ :

କବି ଅର୍ଜୁନ ଦାସ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉପରେ ଆଧାରିତ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଆଧାରରେ "ରାମବିଭା" ଓ "କଳ୍ପଲତା" କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ, ଏହି କାବ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହିମା ଗାଇବା ସହିତ ଭକ୍ତିଧାରାର ବିଭିନ୍ନ କାବ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥଳରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବା ପୂଜାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

"ସ୍ୱର୍ଗ ଦେ ମାଧବ ନାଥେ, ପଡ଼ିଲା ହୃଦେ ଦୁଇଲି
ମୋହନର ନୀଳଗିରି ନାଥଙ୍କୁ ଭକ୍ତିରେ ବିରଚେ ଭଣେ ।"

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନତମ କାବ୍ୟ ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କ "ରାମବିଭା" ଯାହାକି ରାମାୟଣର କେତେକ ଅଂଶ ନେଇ ରଚିତ ହୋଇଛି ସେଥିରେ କବି କାବ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ସେବା, ପୂଜା , ଯାତ୍ରା ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି। ଦେବୀମାନଙ୍କ ସହ ବିଭିନ୍ନରେ ମିଶାଇଲେ କବି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାଲ୍ୟର ବିବାହ ଓ ସୀତାହରଣ ସେହି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି କବି ତାହା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରସାଦ ବୋଲି କବି ଲେଖନୀରେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ଭକ୍ତିର ଅର୍ଘ୍ୟ ନିବେଦନ କରି କବି "ରାମବିଭା" କାବ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରିଛନ୍ତି ।

"ନୀଳଗିରି ନାଥଙ୍କର ଚରଣ ପଙ୍କଜେ
ବିଷ୍ଣୁ ଅର୍ଜୁନ ଦାସ କହିଲେ ଭଣେ ।"

ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କ ଆଉଏକ କାବ୍ୟ "କଳ୍ପଲତା" କାବ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ତୁତି ଆରମ୍ଭରେ କରିଥିବା ଦେଖା । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ସ୍ନାନ ମଣ୍ଡପରୁ ସମୁଦ୍ରରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ନାନାଦି ଆଦରୁ କରିଛନ୍ତି ଓ କାବ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦରେ କବି ମହୋଦଧିର ନାନାଦି ଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

ଦୀନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ରଚନା "ରସ କଲ୍ଲୋଳ" କାବ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦରେ ନିଜର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି।

"ନୀଳାଚଳ ଶିଖରୀ ପରି
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହିତ ଯେ ଶୋଭାକରନ୍ତି
ବାହୁଙ୍କ ଭୂଷଣ ଶୋଭନ ଅତି;
ଦୀନକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ନିଧି।"

ପ୍ରାଚୀନ କବି ଭକ୍ତ ଚରଣଙ୍କ "ମଥୁରା ମଙ୍ଗଳ" କାବ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମହିମା ଗାନ କରାଯାଇଛି। କାବ୍ୟଟିର ଆରମ୍ଭରେ କବି ନିଜର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ବନ୍ଦନା କରି କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛନ୍ତି। କବି ଷଷ୍ଠ ସ୍ଥାନରେ କବି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଜୟ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗର ବେଶ ଦେଖି ଆନନ୍ଦ ମନର ଦୁରିତ ନାଶ କରିବାକୁ ଭାବନା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି।

"ଜୟ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗର ବେଶକୁ ଦେଖେ ମୋର
ଦେହ ଆସିଲି କୃଷ୍ଣ ଗୋସାଇଁ,
କରି ଦେଲି ଦୁରିତ ନିବାରଣ
ମନ ଭାବନା ଜଣାଇବ କାହା।
ଭକ୍ତ ଚରଣ ଦାସେ କୃଷ୍ଣ ଅତି
ତାର କରୁଣା ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ପତି।"

କବି କାର୍ତ୍ତିକ ଦାସ "ରୁକ୍ମିଣୀ ବିଭା" କାବ୍ୟଟି ରଚନା କରିଛନ୍ତି। ଯଦି କାବ୍ୟଟି କୃଷ୍ଣ ବିଷୟରେ ଲେଖା ହୋଇଥିଲେ କବି ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦରେ ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଦରେ ଭକ୍ତିର ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ, ଷଷ୍ଠ, ଦଶମ ଏପରି ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବନ୍ଦନା କରିଛନ୍ତି। ସେହିପରି କାବ୍ୟଟିର ଶେଷ ଭାଗରେ କବି ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ "ଲାବଣ୍ୟବତୀ" କାବ୍ୟର ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ ଛାନ୍ଦରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଦରେ ଭକ୍ତି ନିବେଦନ ଅର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀ ଦେବଙ୍କ ବାହୁଙ୍କ "ବିଶ୍ୱାସ" କାବ୍ୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଆଦ୍ୟରେ ଶେଷରେ ସ୍ତୁତିରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ କରୁଣା କାମନା କରିଛନ୍ତି।

ଗୋପାଳ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୋପୀ ଭାଷାର କବି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଲୀଳାକୁ ନେଇ "ଗୋପୀଭାଷା" କାବ୍ୟଟି ରଚନା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଭକ୍ତି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚାରିତ ଏବଂ 'ଆତ୍ମଜୀବନୀ' ଆପଣଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ଉପାସ୍ୟ। ପ୍ରଭୁଶୋଭିତ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଥିବା, କାଳଭୋଗ ଧନଭୋଗ ଓ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପୂଜାବିଧିକୁ ଆପଣ ଓ ପାଦ ମାଧ୍ୟମରେ ସାଧିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପରିଚୟ। ଆପଣ ଉପରେ ଆଲୋକିତ। ବିଶେଷକରି ପୁସ୍ତକ ବିଶ୍ଳେଷଣରେ 'ଆତ୍ମଜୀବନୀ', ଗ୍ରନ୍ଥ ହେଉଛି ଏକ ଅଭିନବ ଗ୍ରନ୍ଥ। ଆପଣ ସାଧନା ଓ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ସ୍ୱୀୟ ଅଭିଜ୍ଞତାର ସେତୁ ସଂଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି, ଯାହା ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତିଭାବରେ ପରିପ୍ଳୁତ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ଗୋଟିଏ ଜଗନ୍ନାଥ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିଛି। ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଗୋପୀନାଥ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ "ନୀଳାଦ୍ରି ମହୋଦୟ" ଅନ୍ୟତମ ଗ୍ରନ୍ଥ। ଏହି ଗୋପୀନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର ସଂସ୍କୃତ ବିଶାରଦ ଥିଲେ ଏବଂ ୧୯୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ "ନୀଳାଦ୍ରି ମହୋଦୟ" ପ୍ରଣୟନ ରଚନା କରିଥିଲେ। ପ୍ରଣୟନର ପ୍ରତି ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିତ୍ୟ ଯାତ୍ରା ଏବଂ ଯାତ୍ରା ପରିଚାଳନା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଓଡ଼ିଶା ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପୂଜା, ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା, ଦୋଳଯାତ୍ରା ଆଦିର ବିଷୟ ଆଦି ଉପାଖ୍ୟାନ ରୂପରେ ସାଧି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି।

୨- ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ :

ପଞ୍ଚସଖା ସମୟର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଭକ୍ତ ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ପରମ ଭକ୍ତ ଥିଲେ। ଭକ୍ତକବି ଦୀନକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଲୀଳାକୁ ନେଇ "ରସକଲ୍ଲୋଳ" କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ ଯାହା କାବ୍ୟର ଶେଷ ଭାଗରେ କବି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି। ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସହିତ ମିଶାଇ ସେ ରସକଲ୍ଲୋଳ ରଚନା କରିଛନ୍ତି, ବୋଲି ଆପଣ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି।

"ଜୀବନ ପ୍ରାଣକୁ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ, କହୁଛି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶବ୍ଦ ମନୋରଥ,
କରି ତୁ ଅଭିଳାଷି ପଣିତ, କହିବାକୁ ରସକଲ୍ଲୋଳ ଗୀତ,
କହିଲେ ଏହି ଶେଷ ଅଙ୍ଗରେ ସାଧୁ ଲେଖିଲି ତୁ ସେଥୁ।"

ଉକ୍ତ ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଭକ୍ତିଭାବନାର ସ୍ମୃତିକୁ ଜାଗ୍ରତ କରି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମାଧୁରୀ ସୁଧା ଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଅଭୁତ, ମାଧୁରୀ

ସେମାନଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ସ୍ତବକରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

''ଜନ୍ମ ମାଟି ଯଉଁଠାରୁ ମୋ ଦେହ
କରିଥାଉ ଦାନ ଜଗନ୍ନାଥ ଚରଣ ।''

''ଭକ୍ତ ବିନୋଦ'' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଲୀଳା ଓ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । କବି ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ନିଜର ଜନ୍ମ ନିଜ ପିତୃଙ୍କର ନିଜ ରାସଲୀଳା ଏବଂ ନୀଳାଚଳ ଯାତ୍ରାକୁ ନିଜ ଗ୍ରାମ ବା ନିଜ ଭକ୍ତିଭାବ ମାଧ୍ୟମରେ ଚିତ୍ରିତ କରିଛନ୍ତି, ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ କବି ଭକ୍ତବିନୋଦ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ବୋଲି କହି ଦେଇଛନ୍ତି ।

କବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଦୈନିକ ନୀତିକାନ୍ତି ପର୍ବପର୍ବାଣିର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇ ବହୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ତୁତିଗୀତକୁ ''ଜଗମୋହନ ସ୍ତୁତି'' ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଦେ ଆନନ୍ଦ ବେଢ଼ାପୁର ଯାତ୍ରା ଆଦି ଉତ୍ସବକୁ ଆଦି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କବି ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ''ରସକଲ୍ଲୋଳ'' ଗ୍ରନ୍ଥ ଭାଗବତ ନୀତିଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସହ ତାଙ୍କଠାରେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି । କବିଙ୍କର ''ରସକଲ୍ଲୋଳ'' ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

କବି ସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ

ରୀତିଯୁଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟ ଓ ପୌରାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି । ଚଉପଦୀ, ଚମ୍ପୂ ଆଦିରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣିତ । କାବ୍ୟ ''କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ'' ପ୍ରଥମ ସ୍ତବକରେ କବି ନୀଳାଚଳ କ୍ଷେତ୍ର ଓ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସ୍ନାନଯାତ୍ରା ସମୟରେ ସ୍ନାନ ବେଦୀରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବେଶ ଦେଖି କବି ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ତାଙ୍କର କୃପାର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛନ୍ତି । କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀର ପ୍ରଥମ ସ୍ତବକଟି ଏହିପରି

''ଶ୍ରୀ [illegible] ,
[illegible] ।''

'' [illegible]
[illegible] ।''

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ମିଳନର ପ୍ରତୀକ , ଉତ୍କଳ ଦେବତା , ପ୍ରକୃତିର ଅବତାରୀ ମହାପ୍ରଭୁ , ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ , ଦଧିବାମନ ଆଦି ରୂପରେ କବି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଚିତ୍ରଣରେ ଆଣିଛନ୍ତି । "ସୁଭଦ୍ରା ପରିଣୟ" କାବ୍ୟରେ ମଙ୍ଗଳାଚରଣରେ କବି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହିମା ଗାନ କରିଛନ୍ତି । "ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ"ର ମଙ୍ଗଳାଚରଣରେ ମଧ୍ୟ କବି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବନ୍ଦନା କରିଛନ୍ତି । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଏକ କାବ୍ୟ "ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମାହାତ୍ମ୍ୟ" ରେ କବି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରୂପରେ ବନ୍ଦନା କରିଛନ୍ତି । 'କ' ଆଦ୍ୟ 'ଖ' ଅନ୍ତରେ ଏକ କୋଟି ଶବ୍ଦକୁ ଆଧାରରେ ରଚି ଏକ କୋଟିର ବ୍ରହ୍ମ ରଚନା କରିଥିବା ଶୁଭଦୀକ୍ଷାଙ୍କ "ଚିତ୍ରକାବ୍ୟ"ରେ ମଧ୍ୟ କବି ନିତ୍ୟଲୀଳାକୁ ଓ ଲୀଳାକୁ ବିହାରୀ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମହିମା ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକୀଭେଦ ଭାବନା କବି ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

" ଜୟ ଜଗତର ଶୋଭା ଦାରୁରୂପଧାରୀ ,
କାଳେ କାଳେ ଲୀଳାକାରୀ ପରେ ଜଗବିହାରୀ ,
ଆନନ୍ଦରୁ , ସଂସାର ପାରୁଥିଲେ ସେଦିନି
ଆଶ୍ରିତ ଜନକୁ ଦେଇ ପୁଣ୍ୟ ଧାର ରହି ,
ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରେ କର ନିତ୍ୟବାସ ଦେବଙ୍କ ଧାମ ,
ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜନା ରାଜା ସାଧନାର ॥

"ନୀଳାଦ୍ରି ମହୋଦୟ"ରେ ମଧ୍ୟ କବିଙ୍କର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଭାବନାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମିଳେ । କବି ପ୍ରଶ୍ନ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ -

" ଯାଗାଦିରୁ ଜାତର ସାର ପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ,
ଚିତ୍ତି ସାଗରୁ ଉଦିତ
ଯେବା ଏବା ସାଗରର ନୀଳକୋଳୀ ଶୋଭା
ଶାରଦୀୟ ଶୋଭେ ଦେଖି
ହେ ନୀଳାଦ୍ରି ! "

କବି ସମ୍ରାଟଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଉପାସ୍ୟ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ବନ୍ଦନା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଦେବତା ଓ ଆଧୁନିକ ଆରାଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତି ସାହିତ୍ୟ ଭକ୍ତି ଥିଲା । ସୁନାମ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକତା ରଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମଧ୍ୟ କବି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଲୀଳା ଭାବ କରି ତାଙ୍କର ବନ୍ଦନା କରିଛନ୍ତି , ଯାହା କବି ପ୍ରାଣର ଆନ୍ତରିକ ଭକ୍ତି ଭାବନାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ଅଟେ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାରଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ :

ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର "ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି" କାବ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ନୀଳାଚଳବିହାରୀ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିଛନ୍ତି। କାବ୍ୟଟିର ମଙ୍ଗଳାଚରଣରେ "ଅଗ୍ରଜ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ହରି" ପ୍ରଭୃତି ଲୀଳାକୁ ସମ୍ପୃକ୍ତ କରି ଅଭିମନ୍ୟୁ ଯେ କେବଳ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ପୂର୍ବକ ସ୍ତୁତି ଗାନ କରି ଭକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଇଥାନ୍ତି। ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ମିଶ୍ରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ – "ପ୍ରଭୃତ ମଙ୍ଗଳାଚରଣ ତଥା କବି ଉଡ଼ିଆ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ରଚନା କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମେ, ଶେଷରେ, ଅଭିମନ୍ୟୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଶ୍ରୀରାଧା-କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଯୁଗଳମୂର୍ତ୍ତି ରୂପେ କଳ୍ପନା କରିଛନ୍ତି। ଏହି କାବ୍ୟର ଶେଷରେ ଉତ୍କଳୀୟ ବୈଷ୍ଣବୀୟ ଭକ୍ତିଧାରା ରୂପେ ନିତ୍ୟଧାମ ବୃନ୍ଦାବନର ମଙ୍ଗଳ ଚିତ୍ରରେ ଗାନ କରିଛନ୍ତି। ଏହିପରି ଭକ୍ତିଭାବ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କବି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହାମନ୍ତ୍ରର ବନ୍ଦନା କରିଛନ୍ତି।

"ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଚରଣରେ ଭାବ ଅନୁରାଗ ମାନସ ନିରନ୍ତର
ଭାବନିଧି ଗୁରୁଙ୍କ କୃପାରସ କେବଳ ସମ୍ଭବ ସାଧନାର।"

ସେଥିପାଇଁ ଭାବ ଓ ଭକ୍ତିରେ ତଥା କବି ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରୀତିରେ ପରିଚୟ ମିଳେ।

ଗ- ଗୋପୀ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ବା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆଦିରସରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ :

ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ରୀତି ଯୁଗରେ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ କବି। ତାଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଅନେକ ରଚନା ଶୃଙ୍ଗାର ରସ। କବି ଆତ୍ମଗତ ଭାବରେ ଜୀବ ଭାବରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଭକ୍ତିରେ ପାଦପଦ୍ମରେ ଆତ୍ମନିବେଦନ କରି ଭକ୍ତିରସରେ ମନ ମଜାଇ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରୂପ ଧ୍ୟାନ କରୁଥିଲେ। ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ ରାଜନାଜୁ ରୂପ ଦେଖ ମୋ ନାଥ କରୁଛନ୍ତି।

"ଦୀନ ନୀଳଗିରି
ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀମୁଖ ଦେଖିବା ନେତ୍ରଙ୍କେ,
ଧନ୍ୟ ମୋର ଚାହେଁ କରି
ନିତି ପାଉଛନ୍ତି ଦେଖିବାକୁ
ଧାମର ରାଜ ଧାଇଁ ଛୁଟି ଦରଶନ କରି ସମ୍ପଦ କରି।"

ଏହି ପୌରାଣିକ ପୁରୀରେ ଆସିବାକୁ ସେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରକୁ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଶାରୀରିକ ଅସୁସ୍ଥତା ଯୋଗୁଁ ରଥଯାତ୍ରା ପୂର୍ବରୁ ଫେରି ପାରିଲେ ନାହିଁ। ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ରଥ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିରହିଲେ। ରଥଯାତ୍ରା ପୂର୍ବରୁ ପୁରୀ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ପାଇଁ ସାମର୍ଥ୍ୟ ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ମନମଧ୍ୟରେ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ ଥିଲା ସେ ନନ୍ଦିଘୋଷ ଉପରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ଅଭିଳାଷ ରହି ଯାଇଥିଲା।

"ଜଗବନ୍ଧୁ ହେ ଗୋସାଇଁ,
ତୁମ ଶ୍ରୀଚରଣେ କିଛି ଦାସ ନାହିଁ
× × ×   × × ×
ସାଲବେଗ ଭାବେ ଦୋଷ କାଳି ନ ଧାଇଲ
ମୋ ବାଟରେ ଦିନମାନ ନନ୍ଦିଘୋଷ ଥିବ ରହି।"

ଏହାପରେ ସାଲବେଗ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ହେଲା। ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରା ଦେବୀଙ୍କ ରଥ ଗଡ଼ିଚାଲି ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲିଗଲେ; କିନ୍ତୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥ ଟିକିଏ ହେଲେ ଟଳିଲା ନାହିଁ। ଏହାପରେ ସାଲବେଗ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥ ପାଖରେ ଗଡ଼ିଗଲେ। ସେଠାରେ ପ୍ରଭୁ ଦର୍ଶନ କରି ପ୍ରଭୁ ସାଲବେଗ ଆଗ ପଛ ହୋଇ ନନ୍ଦିଘୋଷ ଚାଲିଥିଲା। ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ଏବେ ବି ସାଲବେଗଙ୍କ ସମାଧି ରହିଅଛି। ଏହି ରଥଯାତ୍ରାରେ ସାଲବେଗଙ୍କ ସମାଧି ପାଖରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଭକ୍ତଙ୍କ ରଥ ଅଟକିବ କରିଥାନ୍ତି; ଯେଉଁଠି ଏହି ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥ ଆସି ଏକ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଜାତିକୁ ଓ ଧର୍ମକୁ ଦୂର କରୁଅଛି।

ସମକାଳୀନ ଗୀତିକବିତାରେ ଜଗନ୍ନାଥ :

ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ ଜଗତରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଭଜନ ଏବଂ ଗୀତିରେ କବି ସମକାଳୀନ ଆଧୁନିକ ସୁନ୍ଦର ଗୀତରଚିତ ହୁଏ। ଗୀତିରେ ଶ୍ରୀ ଅକ୍ଷୟକୁମାର ସମକାଳୀନ ଗୀତ ରଚନାରେ "ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରଧାମ ମାତ୍ରି" ଶୁଣି ଭକ୍ତି ସ୍ନେହ ଓ ସଂଗୀତରେ ଭକ୍ତି ଆଦୃତ ଲୋକଙ୍କୁ ଭକ୍ତିଭାବରେ ଡାକି ଆଣନ୍ତି। ଏହିଭଳି ସମକାଳୀନ ଗୀତରେ ଭକ୍ତମାନେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରଧାମର ମହିମା ଗାନ କରି ତା' ଭାବରେ

ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ରୁଦ୍ର, ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଦର୍ଶନକୁ ଦୁର୍ଲଭ ମନେକରିଛନ୍ତି।

" ମହାପ୍ରଭୁ ! ତବ ପାଦରେ ମୋ ମନ
ନିତି ଦେଉଥିବି ନୀଳାଦ୍ରିନାଥଙ୍କୁ ତୋ ଭକ୍ତି-ପ୍ରେମର ଚନ୍ଦନ ।
ଆଖିନୀରରେ ଜଳ ନିଜ ପଖାଳିଥିବି ଚରଣ କମଳ
ମାଗିଲେ ଦେବୁତ ମାଗୁଥିବି ଏଥର ତୁମ ସନ୍ନିଧାନ ।

ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ରାଓ

ଅତି ଜଣାଶୁଣା ଭକ୍ତି ରସାତ୍ମକ କବି ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଭଜନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋକପ୍ରିୟ । ସେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖରେ ନିବେଦନ କରି ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଏବଂ ପରମ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବା ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଭାବ ବ୍ୟାକୁଳିତ କରିଛନ୍ତି ।

"ଜଗତ ନାଥଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ମନ
ଆସୁଥିବି ଦୁଆରେ ମିଳି ଆଖିଁ ପାଇଁ ଦିଅନ୍ତି ଦର୍ଶନ
ମହାପ୍ରଭୁ ହେ ।

ଭକ୍ତକବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ

ପ୍ରଭୁ ଲୀଳା ପରିକଳ୍ପନାଙ୍କ ପରି ସଂଗୀତ ଶିଳ୍ପୀ ଭକ୍ତ କୁଳଗୁରୁ ଭଜନ ରଚନାରେ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିନିବାସୀ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଉଚ୍ଚାସନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଭଜନ ଗୁଡ଼ିକରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ଭାବ ପ୍ରବଳ ଭକ୍ତିଭାବର ଗୋପାଙ୍ଗନା ମାନେ ଅନୁରାଗିଣୀ ଭକ୍ତଜନଙ୍କ ଲାଗି ପ୍ରକୃତରେ ଆଦର୍ଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ସେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଲୀଳାର ଅନୁସାର ଭାବକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଭକ୍ତଜନଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦିତ କରି ପାରିଛନ୍ତି-

"ଜଗନ୍ନାଥ ନାମରୂପ ଆଉ, ନାମ ଜପିବା ଆଉ ଭାବରେ
ରୂପ, ରୂପରାଶି ଭଜନ ଲୀଳାରେ !
ନିଜ ଭାବେ ଭୁଲାଇଲ, ନନ୍ଦିଘୋଷେ ନୀଳାଚଳ ଭୂଷଣର
ବିପଦ ସମ୍ପଦ-ବିଭୂତି ରୋ ଗୁଣର
ପଦେ କି କହୁଁ ମୋର । "

ଭକ୍ତକବି ସାଲବେଗ :

"ସାଲବେଗ"ଙ୍କ ଭଜନଗୁଡ଼ିକ ମାନବ ସମାଜପାଇଁ ଦେଇଛି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଅମୃତ [illegible] । ସେ ଥିଲେ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ [illegible] ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅନନ୍ୟ ଭକ୍ତ ଥିଲେ [illegible] ଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ [illegible] ପୂଜା କରିବା [illegible] [illegible] ; [illegible] ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ [illegible] [illegible] ଭକ୍ତି [illegible] [illegible] ନିବେଦନ । [illegible] ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ [illegible] ଭଜନ [illegible] ରହିଛି ।

" [illegible] , [illegible]
[illegible] , [illegible]
[illegible] ହେ ।

[illegible] ଦୋ"

ଭକ୍ତକବି ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ :

[illegible] ଭକ୍ତକବି [illegible] ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ [illegible] । [illegible] ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ [illegible] ଭଜନରେ [illegible] କରିଛନ୍ତି । [illegible] । [illegible] କରିଛନ୍ତି ।

" ନୀଳଶୈଳେ ହୋ [illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।

କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ :

ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ "କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ" ଙ୍କ ଅବଦାନ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ । ସେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଲୀଳାତ୍ମକ ଗୀତର ସଫଳ ରଚନା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେହେଁ ସେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଭଜନରେ ଅଲୌକିକ ପ୍ରତିଭାର ଚମତ୍କାରିତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଭାବନା କରି ତାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛନ୍ତି ।

"ନୀଳଶୈଳ - ବିନ୍ଦୁ - ଚକ୍ର - ପ୍ରାସାଦକୁ ଦେଖ ଏ ନୟନେ
କେବେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଦପଦ୍ମ ଭକ୍ତି ଭରି ଆରତୀ ହିରି,
ମହାପ୍ରଭୁ ହେ, କେବେ ଦେବ ମୁଁ ନ ଜାଣି,
କେବେ ଦେଖା ପାଇ ମୁଁ ଆଶା ସଫଳ ହେବି
ସଂସାରୁ ହେବି ହେ ।

କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥଙ୍କ "ବାହୁଡ଼ା ବେଳି ଯାଉଛ ଶୋଭିଲେ ହଂସାବଳୀ ଘେନୁ ନିଶାବାସି" ଭଜନଟି ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତରେ ଯେପରି ଆଦରଣୀୟ ହୋଇପାରିଛି, ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅତୁଳନୀୟ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇଛି ।

ଗୀତିପ୍ରଧାନ ଭଜନ, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଭଜନ ଗୀତର ଉପାଦେୟତା ଅବିସ୍ମରଣୀୟ । ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକ କବିମାନଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ ଭଜନ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେହିଭଳି ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତରେ ସେହି ପରମ୍ପରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନର କବି ଗୀତିକାରଙ୍କ ନାମରେ ବହୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ଭଜନ "ଆହେ ପ୍ରଭୁ କଳାଶ୍ରୀମୁଖ", "ମହାବାହୁ ଏଡ଼ି ସହାରେ ମୋ ମାନ" ପ୍ରଭୃତି ଲୋକପ୍ରିୟ ଭଜନ କବିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଛି । ଆଧୁନିକ ବାଣୀ ଓ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ଏହି ଲୋକପ୍ରିୟ କବିମାନଙ୍କ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜନଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ନୀଳଗିରିବାସୀ ସମ୍ପର୍କ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମରେ ରଚିତ "ଦୀନବନ୍ଧୁ ହେ ତୁମ ଦର୍ଶନ କେବେ ଦେବ" ଭଜନ ସହିତ ବାବାଜୀଙ୍କ "ଆହେ ମୋର ମନ ହେଲୁ କାହିଁକି", "ଚିନ୍ତା ନ କରିବୁ ଜାଣିବ ଚୋଳା" କବି ସାଧାରଣଙ୍କ "ଜଗୁ ନୀଳଗିରିବାସୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ"

ଆଦି କବି ସାରଳାଙ୍କ "ରଜ ନାମ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଲୀଳାଚଳବାସୀ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ" ଠାରୁ କବି ସମ୍ରାଟ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ, ବୈଦେହୀଶ, ରାଜକବି ଯଦୁମଣିଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୀତି କବିତାରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଲଳିତ ମଧୁର ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ନିଷ୍କର୍ଷ

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ କେବଳ ନାଥ ନୁହନ୍ତି ସେ ଆଦର୍ଶ ସମାଜର ପ୍ରତୀକ ରୂପ ଗ୍ରହଣୀୟ । ସାମ୍ୟବାଦ ଠାରୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମବାଦ ଯାଏ ସବୁକିଛି ରହିଛି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନରେ । ସେହି ଭଳି ଆଦର୍ଶ ବିଶ୍ୱବାସୀଙ୍କୁ ଉଦବୁଦ୍ଧ କରିଛି । ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟପର୍ବରୁ ଏବେକୁ କବି ସାହିତ୍ୟିକ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଲେଖି ଆସିଛନ୍ତି ଯାହା ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ଆସିଛି ।

ସୁତରାଂ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଉପଜୀବ୍ୟ ଯାହା । ଏହି ସାହିତ୍ୟରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ନେଇ ସମାଜ ସଂସ୍କୃତି ଜୀବନ ଆମର ଚିତ୍ରାଯାଇଛି । ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନାରେ ଜାତି, ନୀତି, ପ୍ରକୃତି ଓ ବିଶ୍ୱ ଭାତୃତ୍ୱର ଚରିତ୍ର ଜୀବନୀ ଯାହା ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥାଇଛି । ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଜୀବ ଦର୍ପଣ ବା ଆଦର୍ଶର ଏକ ପ୍ରତିଛବି ରୂପ ନେଇଥାଏ । ଯଦି କୌଣସି ସମାଜରେ କୌଣସି ଏକ ଘଟଣାରେ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥାଏ, ତେବେ ସେ ଘଟଣା ସାହିତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସେ ଘଟଣା ସାମାଜିକ ନୀତିନିୟମ ଓ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ନିର୍ଧାରଣ କରିଥାଏ । ଯୁଗ ଯୁଗର ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ଓ ସାହିତ୍ୟର ଚିନ୍ତାଧାରା ସମାଜକୁ ସବୁଦିନ ନୂତନ ଦିଗ ଦେଇଥାଏ । ଆମର ସାହିତ୍ୟ ଓ ସମାଜ ପୂର୍ବରୁ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ଭାବେ ରହିଛି । ପ୍ରକୃତି ଓ ସମାଜ ସେହିଭଳି ସାହିତ୍ୟରେ ଅଧିକ ପ୍ରତିଫଳିତ, ହେଉଥିବାରୁ ନିଜ ନିଜକୁ ଗୁଣରେ ଗଢ଼ିବାରେ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଅତଏବ କହି ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ସଂସ୍କୃତିକୁ ସମ୍ପୃକ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ଏକ ଗବେଷଣାର ବିଷୟ ହେଉ ।

A Project on

"Odia Sahitya re Shri Jagannath"

Department of Odia

Pattamundai College, Pattamundai

Session: 2022-23

ATTENDANCE SHEET

Sl. No.	Name of the Students	Roll No.	Signature of the students
1	Ananya Das	BA-20-009	Ananya Das
2	Subhasis Mathan	BA20-031	Subhasis Mathan
3	Suchismita Patra	BA20-092	Suchismita Patra
4	Rasmirani Behera	BA20-042	Rasmirani Behera
5	Karisma parida	BA20-070	Karisma parida
6	Dayamayee Mohanty	BA20-059	Dayamayee Mohanty
7	Rashmirekha sethi	BA20-145	Rashmirekha Sethi
8	Manalisha sahoo	BA-20-104	Manalisha sahoo
9	Prajnaparamita sahoo	BA20-065	Prajnaparamita sahoo
10	Annapurna Das	BA20-111	Annapurna Das
11	Swayam Prava Das	BA20-121	Swayamprava Das
12	Sakuntala Malik	BA-20-068	Sakuntala Malik
13	Suchismita Nayak	BA20-020	Suchismita Nayak
14	Niluprava Rout	BA20-083	Niluprava Rout
15	Binod Behera	BA-20-135	Binod Behera
16	Subham Barik	BA20-192	Subham Barik
17	Deepak kumar majhi	BA-20-187	Deepak kumar Majhi
18	Sujata Behera	Ba-20-081	Sujata Behera
19	Ashishkumar sahoo	BA-20-113	Ashishkumar sahoo
20	Swagatika malik	BA20-075	Swagatika Malik
21	Subham Barik	BA20-092	Subham Barik
22	Prativa samantaray	BA-20-185	Prativa samantaray
23	Swaraswati Nayak	BA20-035	Swaraswati Nayak
24	Amit Biswal	BA-20-101	Amit Biswal
25	Priyanka Shing	BA-20-177	Priyanka Shing
26	Bisista Pradhan	BA-20-186	Bisista Pradhan
27	Geetanjali Das	BA20-142	Geetanjali Das
28	Sonali Dash	BA20-039	Sonali Dash
29.	Dibyasa Nayak	BA20-085	Dibyasa Nayak

SUPERVISOR
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ